

mpkšlas + menas literatūra

DRAUGAS

ANTROJI DALIS / 1984

GEGUŽĖS MĖN. 26 d. / MAY 26, 1984

PART TWO — Nr. 105(21)

Šiame numeryje:

Lietuviai PEN klubo kalinamųjų rašytojų pranešime.
Dar apie Muravjovą.
Žiedinis saulės užtemimas rytiniam pakrašty.
Neustadt premija suomiui Paavo Haavikko.
Viktora Petravičiaus jubiliejinės parodos proga.
Ralph Waldo Emerson eilėraščiai.
Nauji leidiniai.
Teatras, kūryba ir autobiografija.
Prel. Mykolo Krupavičiaus raštų tomas.
Devintoji baltistikos konferencija Montrealy.
Chicagos teatruose.

Kertinė Parastė

Lietuviai PEN klubo kalinamųjų rašytojų komiteto pranešime

Aštuoni lietuvių savilaidos darbuotojai išvardinti naujame PEN klubo kalinamųjų rašytojų ir žurnalistų komiteto pranešime. Tai Balyš Gajauskas, Gintautas Iešmantas, Vytautas Skuodis, Viktoras Petkus, Julius Sasnauskas, Antanas Terleckas, Povilas Pečeliūnas ir Algirdas Statkevičius. Pranešimas turėjo būti svarstomas gegužės mėnesį Tokyo mieste, Japonijoje, vykstančiame tarptautinės rašytojų organizacijos suvažiavime, kuriame lietuvių literatūrai atstovauja poetas ir literatūros mokslininkas Tomas Venclova.

PEN klubo žiniomis, šiuo metu visame pasaulyje 473 rašytojai ir žurnalistai vargsta kalėjimuose, konclageriuose ar tremtyje. Vienintelė prosvaitė per pastaruosius šešis mėnesius buvusi Argentinoje, kur naujoji demokratine vyriausybė paleido visus kalinamus rašytojus.

Pranešimo autorius, anglų rašytojo Michael Scammel žodžiais, „tenka monotoniškai pakartoti“, kad padėtis blogiausia Sovietų Sąjungoje, kurios aukų sąrašas yra 114 vardų. Jų tarpe du estai — Mart Niklus ir Veljo Kalep bei du latviai — Zanis Skudra ir Alfred Zarins. Informuojama, kad 1983 m. gruodžio mėnesį latvių poetas Gunars Freimanis nuteistas ketveriems metams kalėjimo ir dvejiems metams tremties už savo poeziją. Ukrainietis Valerijus Marčenko, kuris jau praleido aštuonerius metus konclageriuose ir tremtyje, kovo mėnesį vėl nuteistas dešimčiai metų lagerių ir penkeriems metams tremties už savo iš lagerio parašytus laiškus, kuriuose valdžia įskaitė „antitarybinę agitaciją ir propagandą“. Rusas Sergej Grigorjanc praėjusį spalį buvo nuteistas penkeriems metams kalėjimo ir trejiems tremties už leidimą biuletenio, pavadinto „V“, kuriame buvo aprašomi žmogaus teisių pažeidimai. Praėjusių metų rugpjūčio mėnesį Taškento ypatingoje psichiatrinėje ligo-

ninėje buvo prievarta įkalintas Grigorij Aleksandr, aprašęs savo ankstesnius nelaisvės metus knygoje „Aš išeinu į tremtinių kaimus“. Černiachovsko specialioje psichiatrinėje ligoninėje kalinamas poetas Valentin Sokolov. Balandžio mėnesį turėjo įvykti Leningrado literatūros kritiko Michail Melak teismas. Anot pranešimo autoriaus, „nematyti jokių ženklų, kad ši žiauri politika keistųsi“.

PEN klubo pranešimas vėl pademonstruoja seniai žinomą dėsni — Maskvos valdžia ar įtaka sutampa su rašytojų kalinimu. Čekoslovakijoje tebėra už grotų Ivan Jirous ir dr. Jaromir Savdra. Lenkijoje kovo mėnesį suimtas Marek Nowakowski; aštuoni rašytojai tebėra kalėjime. Nemažiau kaip 66 Vietnamo rašytojai kalėjimuose ir „perauklėjimo“ centruose. Kuba kalina 24 rašytojus. Pasak pranešimo, Kubos valdžia pralenkia visus savo bausmių ilgumu ir žiaurumu. Vienas rašytojas, Ernesto Diaz Rodriguez, nuteistas kalėti 40 metų, šeši kiti po 30, vienas 25 ir trys po 20 metų.

Afganistanas susilaukė to paties likimo, kaip ir kitos Sovietų Sąjungos okupuotos šalys. Kaip rašoma pranešime, nepriklausomas kultūrinis gyvenimas buvo užgniaužtas, rašytojai žudomi, tremiami ar prievarta grūdami į valdžios kontroliuojamas sąjungas. Viena iš tokių aukų yra žinomas Afganistano istorikas Hassan Kakar, apkaltintas „neteisetos kontrrevoliucinės organizacijos“ įsteigimu ir pernai nuteistas 8 metams kalėjimo. Uždaro teismo metu profesorius Kakar paneigė visus kaltinimus. Tuo pačiu metu buvo suimti nemažiau kaip septyni universiteto dėstytojai; du iš jų dabar kalėjime. Areštų banga buvo valdžios atsakymas į augantį nerimą tarp afganų universiteto dėstytojų, kurie protestuoja prieš rusų kultūrinės įtakos plėtimą.

(Nukelta į 2 psl.)

Dar apie Muravjovą

VINCAS TRUMPA

Kontroversinė figūra

Turbūt būtų sunku surasti istorijos analuose labiau kontroversinę figūrą, kaip garsusis Vilniaus generalgubernatorius Michailas Nikolajavičius Muravjovas (1796-1866), patekęs į istoriją nepavydėtina Koriko pravardė. Tos pravardės, beje, jis užsitarnavo ne tikrai ką nors kurdamas (budelis jis nebuvo), bet mėgdamas lepleti kiekvieno prasikaltėlio adresu „pakarti“, kaip ir mes patys dažnai „kariame“ išgėrusį automobilio vairuotoją arba kitą kokį niekdarį.

Ir pats Muravjovo gyvenimas buvo kontroversinis. Jaunystėje jis buvo pasidavęs madingoms tada liberalizmo idėjoms ir kartu su kitais Muravjovais buvo net prikišęs nagus prie dekabristų sąjūdžio. Bet laiku pasitraukė ir vėliau net didžiuliuojuoju sakydavo, kad jis ne iš tų Muravjovų, kuriuos karia, bet iš tų, kurie karia. Muravjovas buvo labai religingas ir dažnai šaukdavosi Dievo ir Apvaizdos pagalbos. Jis pritarė ir Vilniaus universiteto, kaip bedievybės ir paleistuvings dvasios židinio, uždarymui. Jis buvo įstatymo ir tvarkos šalininkas.

Kontroversinės buvo Muravjovo pažiūros ir į pačią didžiąją XIX a. Rusijos problemą — baudžiavos panaikinimą. Pačioje Rusijoje jis buvo priešingas panaikinimui, o tapęs Lietuvos ir Gudijos valdovu jis ėjo žymiai toliau, negu garsusis caro Aleksandro II manifestas buvo užplėnavęs. Ir už tai jis nusipelnė komplimento iš mūsų istoriko kun. Jono Totoraičio, kuris rašė: „Taip jis (Muravjovas) netyčiomis padėjo pamatą mūsų liaudies gerovei“ (*Lietuvos atgimimas*, Chicago, p. 30). Žinoma, pačiam Muravjovui ne tiek toji liaudies gerovė rūpėjo, kiek smagu buvo griauti pamatus lenkiškos įtakos Lietuvoje ir ypač Gudijoje, kurią jis laikė tikrai jau rusišką ir pravoslavišką kraštą.

Suprantama todėl, kad niekas taip vieningai ir taip baisiai nebuvo įtūžęs ant Muravjovo, kaip lenkų istorikai. Valerijonas Przyborskis (1845-1913), daugiameis 1863 m. sukilimo istorijos autorius, nepagalėjo jam jokio pežoratyvinio epiteto, išvadindamas jį vagimi, rekonieriumi, dabit, niekšu, begėdžiu, žinoma, nepamiršdamas ir koriko vardo. O mūsų laikų lenkų istorikas emigrantas Jonas Kucharszewsks (1876-1952), taip pat daugiametis istorijos apie latvių ir raudonajį carizmą (*Od bialego do czerwonego caratu*) autorius, neranda didelio skirtumo tarp Muravjovo ir Stalino, laikydamas Muravjovą „prisigimusi revoliucioninku“ („natura rewolucyjna“), o jo sistemą „cariniu komunizmu“ („komunizm carski“).

Dabartiniai pačios Lenkijos istorikai nedrįsta daryti tokių gražius palyginimus, nedrįsta kritikuoti ir Muravjovo socialinės bei ekonominės politikos Lietuvoje (juk jis ėjo su liaudimi), bet puola jo žiaurumą. Prof. Steponas Kieniewicz, labai gražios ir plačios monografijos apie Sasuio sukilimą autorius, rašo, kad tuo tarpu, kai Muravjovo pirmtakūnas (Nazimovas) per penkis sukilimo mėnesius patvirtino mirties sprendimą sušaudant tik vienam sukiliminio būrio vadui (istoriko Teodoro Narbuto sūnui Liudvikui), Muravjovas per vieną mėnesį patvirtino net 18 sukilimo vadų mirties sprendimus, daugiausia pakariant (*Powstanie Styczniowe*, 1983, p. 540).

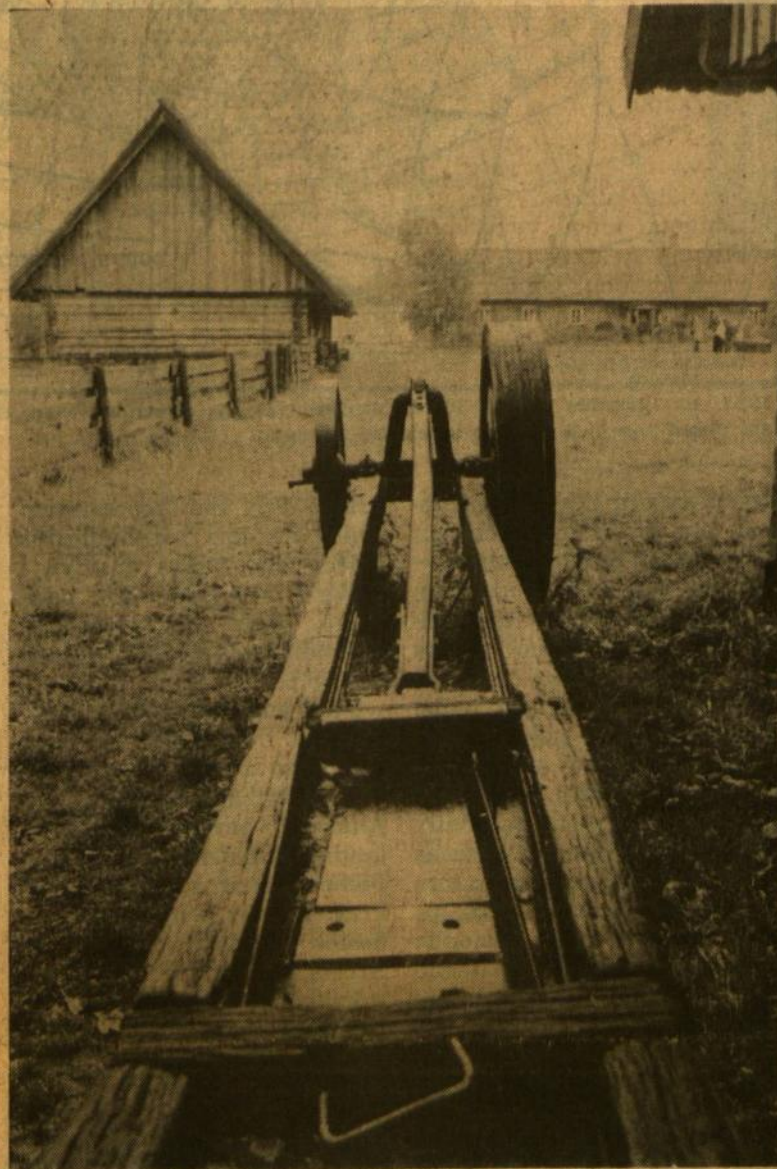
Turi pagrindo lenkai nemėgti Muravjovo dėl to, kad ir jis pats labiausiai nemėgo dviejų daly-

kų: lenkų bei lenkuojančių Lietuvos ir Gudijos ponų ir lotynizmo. Taip tada buvo vadinama Katalikų bažnyčios įtaka Rusijos imperijoje. Tuo jis išsiskyrė iš daugumos ano meto carinės administracijos vadinamajame Vakarų krašte, kuri, ypač jos viršūnėlės, labai lengvai pasiduodavo lenkų ir lenkių įtakai ir su jais fraternizuodavo. Muravjovas ne daug klydo, sakydamas, kad tuos kraštus „mes patys sulenkino“. Deja, po Muravjovo pasitraukimo toji administracija vėl grįžo į seną vagą, kovodama su lietuviška maldaknyge ir elementoriais ir leisdamais laisvai plintinti lenkiškai knygai, žurnalui ir laikraščiui. Taigi ir toliau lenkino Lietuvą.

Rusija ir Europa

Nežiūrint kaip daug kas, ypač pastaraisiais laikais, bešnekėtų apie visokius revoliucinius demokratizmus ir jų solidarumą, dvi pagrindinės ano meto Rusijos intelektualinio ir dvasinio gyvenimo srovės buvo vadinami „zapadnikai“ (vakariečiai) ir slavofilai, arba rusiškieji nacionalistai. Jau nuo Petro Didžiojo laikų Vakarų Europa, ypač Prancūzija ir Vokietija, žavėjo apšviestuosius Rusijos sluoksnius, neišskiriant ir pačių carų. Petras I kirtu langą į Vakarus per Baltijos jūrą, Kotryna II per vadinamas vakarines gubernijas, kurias Rusija atsiplėšė iš buvusios Lenkijos-Lietuvos respublikos. Ji mėgo susirašinėti su Vakarų mokslininkais ir net kvietėsi enciklopedistą Diderot savo vaikaičio Aleksandro namų mokytoju. O šis, taps caru Aleksandru I, vienu metu žavėjosi net tolimųjų JAV konstitucija (federalizmu). Labai konservatyvus istorikas Karamzinas verkė, sužinojęs apie Robespierre'o mirtį, o Belinskis net nemigo ligą gavo, beskaitydamas Hegelį. Tiek daug tada Rusijai reikė Vakarų. Gercenas tik pats į Vakarus pakliuvęs ėmė suprasti, kad ir tuose Vakaruose nebuvo viskas taip gera ir gražu.

Slavofilizmas arba rusiškasis nacionalizmas ir buvo reakcija prieš tą dažnai nekritišką žavėjimąsi Vakarais, prieš tą tiesiog savotišką menkavertiškumo kompleksą Vakarų atžvilgiu. Slavofilai tvirtino, kad Rusija išaugo į didelę ir galingą imperiją ne gaudydamosi ir pamėgdžiodama Vakarų idėjas, bet atsiremusi į savo religiją (pravoslaviją), ir savo politinę santvarką (autokratiją) ir

Seni ūkio padargai liaudies buties muziejuje, Rumšiškės (1983). Nuotrauka Algimanto Kežio

į savo tautos praeitį, ypač pasibraiškiant kaimo bendruomenės („mir“) reikšmę. Vietoj Vakarų individualizmo jie bandė statyti rusiškąjį kolektyvizmą.

Nors Muravjovui, kaip karštam rusų patriotui, turėjo būti artimesnės slavofilų idėjos, tačiau tam tikra prasme jis buvo tikras vakarietis („zapadnikas“). Vieni dalykų jis visiškai nėbejo, o kad Rusija yra Europoje ir Europos. Gerokai aptukęs ir įkopenis septintąjį savo amžiaus dešimtį jis su tokiu entuziazmu ir energija griebėsi malšinti 1863 m. sukilimą daugiausia dėl to, kad, jo nuomone, to sukilimo pasiekimai reikštų Rusijos išstūmimą iš Europos. Juk kaip tik ar ne tą ir skelbė Varšuvos sukiliminės vyriausybės manifestai. Tas atsitiktis, jeigu Rusija prarastų Vakarų kraštą, vadinasi, Lietuvą ir Gudiją. Jis rašė V.A. Dolgorukovui, III skyriaus (žandarmerijos) viršininkui (1864.III.7), kad lenkai, atplėsdami nuo Rusijos Vakarų

kraštą, nustumtų mus į Azijos sričių, paverstų mus, kaip jie su pasididžiavimu skelbia senąja Moskovija, arba Mongolija; jie gerai žino, kad neteikė vakarinių gybėnų mes prarastume savo statų Europoje. Jeigu Petrus I Baltija buvo langas į Vakarus, tai Muravjovui Lietuva ir Gudija buvo tiltas į Europą. Gal kai kuriems slavofilams, kaip ir vėlesniems rusų emigrantams, nebuvo svetima pusiau azijinės, pusiau europinės (eurazinės) Rusijos samprata, tik ne Muravjovui. Jam Rusija buvo ir turėjo pasilikti Europoje. Tik priešingai „zapadnikams“ jis tą norėjo įrodyti ne pamėgdžiodamas Vakarų demokratiją ir liberalizmą, bet panaudodamas Rusijos galybę ir kumštį.

Kaip žinia, 1863 m. sukilimo vadai, ypač Lietuvoje, kaip gervės giedros, laukė paramos iš Vakarų. Jie nuolat žvalgėsi į Baltijos pajūrį laivo su ginklais ir kariniu daliniu. Juk ne veltui italų patrio-

ty vadas Garibaldi šaukė, kad Europos tautos Lenkijos neapleis. Deja, Vakarai pasitenkino tik diplomatinėmis notomis. Ir Muravjovas, sutriuškęs sukilimą, galėjo atraportuoti carui: „Rusija tarė žodį ir Europa nutilo“.

Muravjovo baimė, kad sukilimas gali pasiekti ir kad netekus Vakarų krašto Rusija būtų išstumta iš Europos ir pavirstų Mongolija, psichologiškai gali būti geriau suprantama, prisimenant, kad jame tekėjo nemažai mongoliško kraujo. Gercenas jį ir pavadino „totoriškuoju Graku“, ne tiek prisimindamas senuosius romėnų liaudies tribūnus, kiek prancūzų komunistą Babeufą iš revoliucijos laikų, kuris taip pat buvo pravardžiuojamas Graku.

Už sukilimo numalšinimą caras apdovanojo Muravjovą grafo titulu, o rusų poetai, istorikai ir kiti net buvę liberalai ir „zapadnikai“ ėmė liaupsinti jį, kaip didžiausią Rusijos valstybininką ir patriotą. Tik tas pat Gercenas, sėdėdamas Londone ir stebėdamas tą patriotinę manifestaciją, pavadino visa tai „patriotiniu sifiliu“.

Mefistofelinė dvasia

Jeigu Lenkijoje vargu surastume bent vieną, kuris Muravjovo adresu pasakytų švelnesnį žodelį, Lietuvoje Muravjovas ne visados buvo traktuojamas vien tik kaip korikas. Jau matėme, kad dr. J. Totoraitis buvo dėkingas jam už radikalesnį baudžiavos panaikinimo pravedimą Lietuvoje negu kur kitur Rusijoje. Neriklia betgi pamiršti, kad garbingasis istorikas taip rašė kaip tik Nepriklausomybės kovų metu, kada, atrodo, lenkai buvo didesni Lietuvos priešinai negu rusai. Kad ir kaip istorikas besistengtų būti nešališkas ir objektyvus, jis negali visiškai atsipalaiduoti nuo gyvenamojo momento spaudimo ir nuotaikų.

Idomu, kad didžiausio vadinaimų lenkomanų ir litvomanų konfliktą įkarščiavo metu, XIX a. pabaigoje, net toks Maironis surado vieną kita palankesnę žodelį to Lietuvos satrapo adresu. Savo poemoje „Jaunoji Lietuva“ Maironis rašė:

*Lietuvi! Jei saulė ant tavo dangaus
Kada užtekės, tu nespauk ant žmogaus,
Nors tavo netroško jis labo.*

Tuos žodžius Maironis parašė ne iš kunigiško atlaidumo. Nors maziukas Mačiulikas mėgdavo nešioti lenkišką konfederatą, tačiau aplamai Mačiulio šeima, kaip liudija Valančius savo *Palangos Juzėje*, šaltokai žiūrėjo į 1863 m. sukilimą arba į tą vadinamą lenkų „zyliojimą“. Nebuvo Maironis antilenkininkas, pats rašė labai gražias lenkiškas eiles. Tačiau jis negalėjo pakęsti lenkomanų siautėjimo XIX a. pabaigoje. Iš čia ir truputis simpatijos didžiam Rusijos antilenkininkui. Labai teisingai Maironis pastebėjo, kad Muravjovas netroško Lietuvos labo, bet mušdamas lenkus jis nejuokiomis bent truputiuką pasitarnavo lietuviams. *Duobus litigantibus tertius gaudet*.

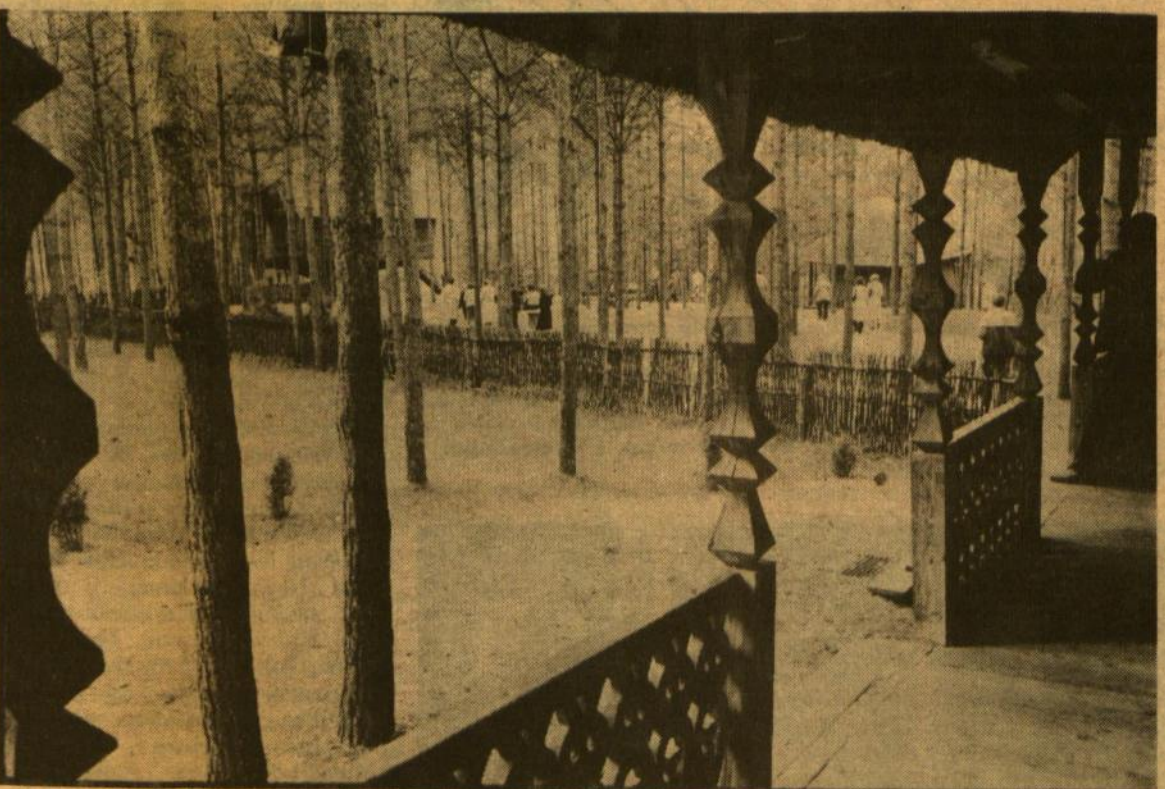
Tai turėdami galvoje mes vieną kartą pavadiname Muravjovą Mefistofeliu, kuris savo vaidmenį Goethės *Fauste* taip nusakė:

*Ich bin der boese Geist,
Der stets das Boese will
Und stets das Gute schafft.*

(Esu pikta dvasia, kuri nuolat blogo trokšta ir nuolat gera daro).

Be abejo, Muravjovas, kaip ir dauguma Rusijos valdininkų, beveik visiškai nieko nežinojo apie ano meto lietuvių tautą, kuri ir pati dar tik vos ne vos ėmė save suprasti. Net toks „liaudies vaikas“, nors ir kilęs iš plikbajorių, kaip kun. Antanas Mackevičius, tik pakliuvęs į to paties Muravjovo nagus, pradėjo svarstyti, kazin su kuo Lietuvai būtų geriau:

(Nukelta į 2 psl.)

„Girios aidas“ miškininkystės muziejaus sodelis prie Druskininkų (1983).

Nuotrauka Algimanto Kežio

Žiedinis saulės užtemimas rytiniam pakrašty

ALEKSANDRAS RADZIUS

Šių metų gegužės 30 d. įvyks įdomus gamtos reiškinys — saulės užtemimas. Ne bet koks, o žiedinis, kurs palies tikrai gyvenamas Meksikos, JAV ir Afrikos dalis.

Žiedinis užtemimas įvyksta, kai mėnulio atstumas nuo žemės yra didesnis negu 242,000 mylių. Jo kampinis skersmuo nėra tuomet pakankamai didelis, kad uždengtų saulės skritulį. Uždengia tik centrinę dalį, o aplink mėnuli žiba siauras saulės žiedas.

Užtemimas prasidės Ramiajame vandenyne netoli pusiaujo, apie 4100 mylių į vakarus nuo Ekvadoro, anksti rytą, ten saulei tekant. Mėnulio šešėlis (šiuo atveju antumbras), skridamas 5000 mylių per valandą greičiu, per 29 minutes pasieks vakarinį Meksikos krantą. Užtemimo tako plotis tada bus 17 mylių, ir žiedinis užtemimas truks 35 sekundes.

Meksiką perlėkti šešėliui užteks 18 minučių. Čia jo take bus Guadaluajara, San Luis Potosi ir Ciudad Victoria miestai. Rytinį krantą užtemimas pasieks apie 60 mylių į pietus nuo Brownsville, Texas, ir įšoks į Meksikos įlanką. Čia šešėlio greitis nuolat mažės, takas žemės paviršiuje siaurės ir užtemimo trukmė trumpės.

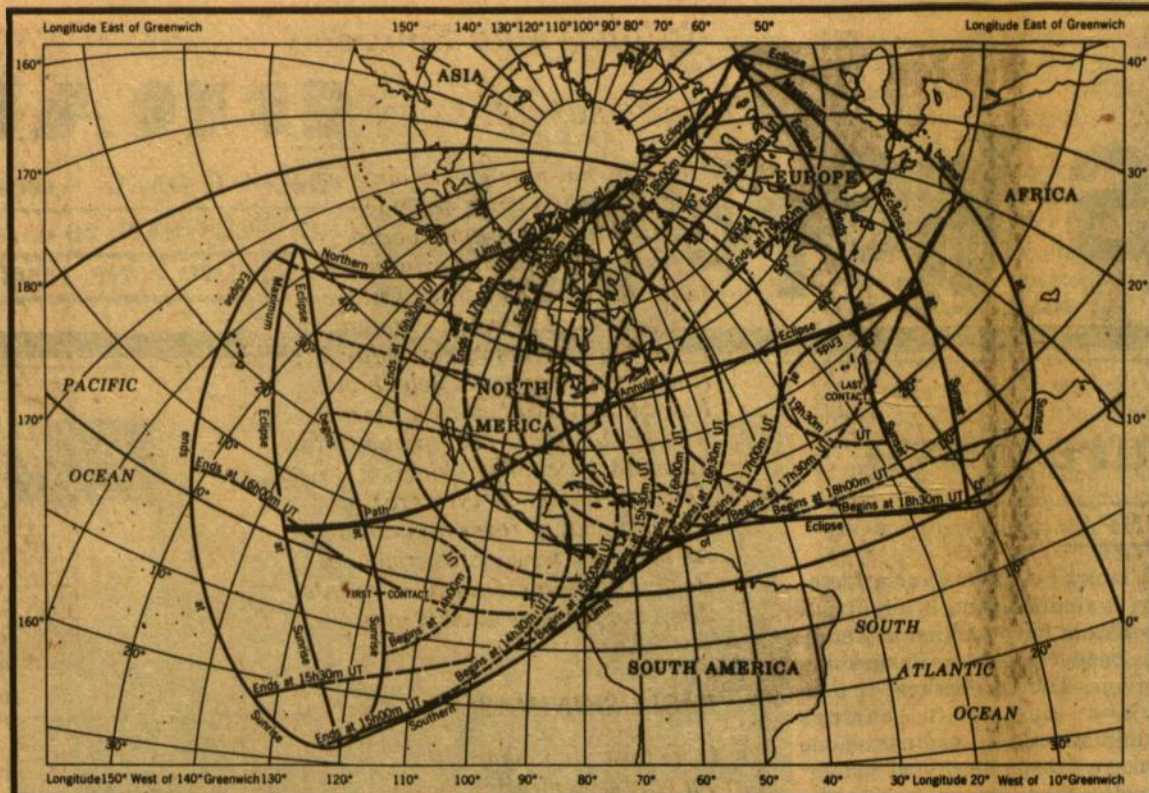
JAV krantą šešėlis palies Louisianoj per Atchafalaya įlanką 11 val. 1 min. rytą vietos laiku. Užtemimo tako plotis bus mažesnis kaip 9 mylios, ir pats užtemimas truks tik 20 sekundžių. Iki Louisianos, Meksikoje, vidutinis saulės žiedo plotis sieks 6 lanko sekundes. Bet Louisianoj žiedas labiau susiaurs ir dėl mėnulio kalnų visais nutruks viename ar poroje taškų pietiniame pakrašty. Užtemimas praeis 15 mylių į šiaurę nuo Naujojo Orleano, kuriame tuo metu bus matomas dalinis užtemimas, pridedęs 99% saulės skritulio. Šešėlio greitis bus jau nukritęs iki 1550 mylių per valandą.

Perkiręs Pontchartrain ežerą, užtemimas įsivers į Mississippi valstybę. Vietos laikrodis rodytų 11 val. 7 min. rytą. Saulės žiedas bus jau labai plonytis, vos 3 lanko sekundes. Pietiniam kraštely jau keletą vietų nutruks.

11 val. 16 min. rytą vietos laiku užtemimas pralėks 15 mylių į šiaurę nuo Montgomery, Alabama. Už 7 minučių, t.y. 12 val. 23 min. rytiniu vasaros laiku, šešėlis pereis tiesiai per Atlantos miestą. Čia šešėlio tako plotis bus 6 mylios, ir žiedinis užtemimo fazė truks 14 sekundžių. Dėl mėnulio paviršiaus kalnuotumo užtemimo maksimumas bus gana aktyvus. Baily karoliukai, trumpos arkos ir aptrupėję pusemėnuliukai mirgės aplink mėnulio pakraštį, tai atsisirasdami, tai vėl prapuldami, tartum bėgdami ratu aplink.

Pietų Karolinoj šešėlio greitis nukris iki 1400 mylių per val. Centrinė užtemimo linija pereis per Greenville 12 val. 29 min. Saulės žiedas bus vos 2 lanko sekundžių pločio, ir mėnulio kalnai sutraukys jį bent tuzine taškų. Šiaurės Karolinoj šešėlis pereis tarp Winston - Saleme ir Greensboro miestų 12 val. 35 min. vietos vasaros laiku. Abiejuose miestuose tuo metu įvyks dalinis užtemimas, pridedęs 99% saulės disko.

Virginijoj šešėlis šaus tiesiai per Petersburgą, kur užtemimas įvyks 12 val. 43 min. Richmondėje dalinis 99% užtemimas, nes miestais guli 25 mylias į šiaurę nuo šešėlio tako. Už poros minučių, kai šešėlis kirs York upę, užtemi-

1984 m. gegužės mėn. 30 d. žiedinio saulės užtemimo fazių ribos. Centre saulės žiedo takas, o abi pusės nuo jo — dalinio užtemimo zonos.

mas pasieks maksimumą. Umbra bus priartėjus arčiausia nuo žemės paviršiaus tašką — 470 mylių aukštį, mėnulio kampinis skersmuo taps didžiausias, užtemimo žiedas pats siauriausias, mažiau, kaip 2 lanko sekundes, ir dėl to šešėlio takas sieks vos 4.5 mylių pločio, o užtemimas truks 11 sekundžių. Žiedas bus sukapotas į daugybę Baily karoliukų, ir visas užtemimas atrodys lyg brangių deimantų vėrinys, nekantriai laukias, kad gražuolė Miss America užsidėtų jį ant savo lieknio kaklo. Lėkdamas 1360 mylių per valandą greičiu, užtemimo šešėlis per 2 minutes perkirs Chesapeake įlanką, per kitas dvi Delmarva pusiasalį ir, pertrėžęs Assateague salą Marylande, 12 val. 49 min. pasileis per platųjį Atlanto vandenyną.

Per 85 minutes šešėlis nučiuos 2500 mylių vandens paviršiumi, kol pasieks vėl apgyventus žemės plotus. Tai bus Azorų salynas. Šešėlis perbrauks dvi šiauriausias Azorų salas — Santa Cruz ir Graciosa — ir palies Terceira salos šiaurinį krantą. Šešėlio tako plotis bus jau padidėjęs iki 20 mylių, ir užtemimas truks 38 sekundes.

Dar 15 minučių Atlanto vandenimis, ir štai Maroko krantai. Garsioji Casablanca paliekama kiek į šiaurę nuo šešėlio, tad joje tik dalinis užtemimas, 97% saulės skersmens pridedgta. Pagaliau centralinė

Alžyro dalį, Saharos karštą smėlį, pakils antumbrinis šešėlis nuo žemės aukštyn į erdvę, ir užtemimas pasibaigs. JAV Rytų vasaros laikrodis tada rodytų 2 val. 33 min. p.p.

Į abi puses nuo šešėlio tako plačiai drieksis dalinio užtemimo zona. Ji apims Šiaurės Ameriką beveik iki pat Aliaskos, beveik visą Grenlandiją, Centralinę Ameriką, Pietų Amerikos (Kolumbijos) kraštelių, visą Europą iki Juodosios jūros ir vakarinę Afriką.

Paskutinį kartą žiedinis užtemimas įvyko visai neseniai — 1983 m. gruodžio 4 d. Jo šešėlis tada perbraukė Atlanto vandenyną, ekvatorinę Afriką, Somaliją. Kitas žiedinis užtemimas įvyks 1987 rugsėjo 23. Bus matomas Sovietų Sąjungoj, Kinijoj ir Ramiajame vandenyne. JAV matomo žiedinio užtemimo reikės laukti iki 1994 m. gegužės 10 d., kada saulės liepsnojančias žiedas nuo Ramiojo vandenyno perbėgs Meksiką, JAV, Kanadą ir pasibaigs Atlante.

Iš viso iki šio šimtmečio pasibaigos turėsime 21 saulės užtemimą (įskaičiuojant ir šį). 8 iš jų bus žiediniai, 11 visiškų ir 2 pusiau visiškų — pusiau žiedinių. Šiais metais bus dar vienas saulės užtemimas lapkričio 22 d. Jis bus visiškasis ir matomas Indonezijoje ir pietų Ramiajame vandenyne. Mėnulio užtemimų šiemet astronoma nesitiki.

1984 m. gegužės mėn. 30 d. žiedinis saulės užtemimas JAV-se. 100 nuoš. linija rodo užtemimo taką. Kitos lygiagrečios linijos — dalinio užtemimo nuošimtį. Šias kerta laiko linijos. Pagal jas galima nustatyti, kada kurioje vietoje įvyks užtemimas. Nurodytas Universalinis arba Greenwich vietos laikas. Norint paversti atitinkamu vietos vasaros laiku, reikia atimti 4 val. Rytiniam laikui, 5 Centraliniam, 6 Kalnų ir 7 Pacifiko laikui.

1983 m. gruodžio mėn. 4 d. žiedinio saulės užtemimo eiga.

Alžyro dalį, Saharos karštą smėlį, pakils antumbrinis šešėlis nuo žemės aukštyn į erdvę, ir užtemimas pasibaigs. JAV Rytų vasaros laikrodis tada rodytų 2 val. 33 min. p.p.

Į abi puses nuo šešėlio tako plačiai drieksis dalinio užtemimo zona. Ji apims Šiaurės Ameriką beveik iki pat Aliaskos, beveik visą Grenlandiją, Centralinę Ameriką, Pietų Amerikos (Kolumbijos) kraštelių, visą Europą iki Juodosios jūros ir vakarinę Afriką.

Paskutinį kartą žiedinis užtemimas įvyko visai neseniai — 1983 m. gruodžio 4 d. Jo šešėlis tada perbraukė Atlanto vandenyną, ekvatorinę Afriką, Somaliją. Kitas žiedinis užtemimas įvyks 1987 rugsėjo 23. Bus matomas Sovietų Sąjungoj, Kinijoj ir Ramiajame vandenyne. JAV matomo žiedinio užtemimo reikės laukti iki 1994 m. gegužės 10 d., kada saulės liepsnojančias žiedas nuo Ramiojo vandenyno perbėgs Meksiką, JAV, Kanadą ir pasibaigs Atlante.

Iš viso iki šio šimtmečio pasibaigos turėsime 21 saulės užtemimą (įskaičiuojant ir šį). 8 iš jų bus žiediniai, 11 visiškų ir 2 pusiau visiškų — pusiau žiedinių. Šiais metais bus dar vienas saulės užtemimas lapkričio 22 d. Jis bus visiškasis ir matomas Indonezijoje ir pietų Ramiajame vandenyne. Mėnulio užtemimų šiemet astronoma nesitiki.

1984 m. gegužės mėn. 30 d. žiedinis saulės užtemimas JAV-se. 100 nuoš. linija rodo užtemimo taką. Kitos lygiagrečios linijos — dalinio užtemimo nuošimtį. Šias kerta laiko linijos. Pagal jas galima nustatyti, kada kurioje vietoje įvyks užtemimas. Nurodytas Universalinis arba Greenwich vietos laikas. Norint paversti atitinkamu vietos vasaros laiku, reikia atimti 4 val. Rytiniam laikui, 5 Centraliniam, 6 Kalnų ir 7 Pacifiko laikui.

1983 m. gruodžio mėn. 4 d. žiedinio saulės užtemimo eiga.

1984 m. gegužės mėn. 30 d. žiedinis saulės užtemimas JAV-se. 100 nuoš. linija rodo užtemimo taką. Kitos lygiagrečios linijos — dalinio užtemimo nuošimtį. Šias kerta laiko linijos. Pagal jas galima nustatyti, kada kurioje vietoje įvyks užtemimas. Nurodytas Universalinis arba Greenwich vietos laikas. Norint paversti atitinkamu vietos vasaros laiku, reikia atimti 4 val. Rytiniam laikui, 5 Centraliniam, 6 Kalnų ir 7 Pacifiko laikui.

1983 m. gruodžio mėn. 4 d. žiedinio saulės užtemimo eiga.

1984 m. gegužės mėn. 30 d. žiedinis saulės užtemimas JAV-se. 100 nuoš. linija rodo užtemimo taką. Kitos lygiagrečios linijos — dalinio užtemimo nuošimtį. Šias kerta laiko linijos. Pagal jas galima nustatyti, kada kurioje vietoje įvyks užtemimas. Nurodytas Universalinis arba Greenwich vietos laikas. Norint paversti atitinkamu vietos vasaros laiku, reikia atimti 4 val. Rytiniam laikui, 5 Centraliniam, 6 Kalnų ir 7 Pacifiko laikui.

1983 m. gruodžio mėn. 4 d. žiedinio saulės užtemimo eiga.

Dar apie Muravjovą

(Atkelta iš 1 psl.)

su Lenkija ar su Rusija. Netikėjo lietuvių tautos savarankiškumui nei vyšk. Motiejus Valančius. Gal tik biržietis „poetas-demokratas“ ir evangelikas reformatas Eduardas Daukša, studijuodamas Karaliaučiaus universitete, aiškiau pajuto, kad jis nebuvo lenkas. Bet ir jis dar nemokėjo skirti lietuvių nuo slavų.

Muravjovas pusėtinai gerai žinojo istorinę Lietuvą, kuri daugiau ar mažiau buvusi rusiška valstybė. Tik pašalink iš jos pragaistą lenkų įtaką ir ji taps grynai rusiuku kraštu. Juk ir labai geri vėlesnieji rusų istorikai, ir labai palankiai Lietuvai nusiteikę, kaip Motiejus Liubavakis ir Ivanas Ivanovičius Lappo, kalbėdami apie istorinę Lietuvą, vadino ją „lietuviškai rusiška valstybe“ („Litovskorusskoe gosudarstvo“). Beveik vienintelis ano meto rusas intelektualas, Muravjovo draugas, akademikas Aleksandras Gilderlingas (1831-1872) suprato, kad lietuvių tauta turėjo savo atskirą kalbą, kultūrą (Donelaičių), praeitį ir eventualiai ateitį (apie tai esu platokai rašęs *Metmenyse*, 1973, Nr. 25, p. 15-35).

Nelabai galima kaltinti žmogaus už nežinojimą. Kol pačių lietuvių tautinė savimonė vos vos kalbėsi iš kiaušinio, sunku buvo laukti, kad kiti jai katutes plotų. Greičiausiai Muravjovas jai nei labo, nei nelabo netroško. Bet ir netroškdamas šio kito gero padarė. Tai pripažino ir kai kurie aušrininkai, ir Totoraitis, ir Petras Klimas, ir Paulius Slezas, galia, labai jaunas miręs Lietuvos XIX a. istorijos tyrinėtojas. Matydami lenkų pavojų, jie labai neašarėjo, kai tas pat Muravjovas ėmė juos malti į miltus. Nekaltas buvo Muravjovas, kad jo įpėdiniai, vaikydamiems paskui lietuvišką maldaknygę ir elementorius, laisvai leido lenkiškam laikraščiui ir knygai lankyti mūsų dvarus-dvarelius ir klebonijas.

Pomuravjoviniams laikais Lietuvos lenkinimas ne tik nesumažėjo, bet gal dar padidėjo. Tačiau žymiai sustiprėjo ir lietuvių tautinės savimonės procesas, kuris į XIX a. pabaigą atsiaukė ne tik prieš Lietuvos lenkinimą, bet dar labiau prieš Lietuvos surusinimo pastangas. Jeigu kova su lenkinimu lietuviams palyginti sunkiai sekėsi, tai Lietuvos surusinimo pastangos pasibaigė visiškai fiasko. Dr. Kazys Grinius savo atsiminimuose, ir smarkiai išsodkdamas, sugebėjo surasti vos keletą surusėjusių lietuvių. Jūs tiesiog ant pirštų galėjai suskačiuoti. O kartais net rusai sulietuėjo, kaip tokie Zubovai, Veriovinai ir kiti. Be abejo, čia nepaprastai didelį vaidmenį suvaidino ir Lietuvos bažnyčia, kuri jau nuo Valančiaus laikų tiesiog piestu stoji prieš Lietuvos supraslavinimą ir surusinimą. Užtat ir iš Muravjovo svajonių paversti Lietuvą grynai rusiuku kraštu išėjo tik šnipštės.

Teroras prieš terorą. Muravjovas visiškai atvirai prieš sukilėlius ir visus Lietuvos gyventojus griebėsi teroro. Jis manė, kad tiesiog „Apvaizda suteikusi (jam) progą užsmaginti Lietuvą lenkišką elementą: žemvaldžius, inteligentiją, smulkiają šlėktą“ (žr. S. Kieniewicz, *op. cit.* p. 541). Jis matė, kad jo pirmtakui Nazimovui malšinimo būdas su baltomis pirštinaitėmis nieko nedavė. Užtat dar pakeliui į Vilnių Daugpilyje jis pasirašė mirties sprendimą grafiui Leonui Plateriui, o atvykęs į Vilnių (1863.V.26 d.) tuojau visiems, kurie nebuvo ištikimi Rusijai, ėmė grasinti kartuvėmis ir įsakė viešai Lukiškių aikštėje sutimauti kun. Stanislovą Išorą. Turbūt tik dvasininko stonas išgelbėjo jį nuo kartuvių. Būdamas giliai religingas Muravjovas su kunigaigėlėmis truputį švelniau negu su kitais sukilėliais. Nors lojynizmo (taip tada Rusijoje buvo vadinama Katalikų bažnyčia) jis lygiai neapkętė, kaip ir lenkų. Vysk. M. Valančiaus apskaičiavimu ir sukilimą buvo įsivėję net 106 žemaičių vyskupijos kunigaigė. Bet tik dviem iš jų buvo patvirtinta mirties bausmė ir tik vienas, garsusis sukilimo vadas kun. Antanas Mackevičius, buvo pakartas Kaune. Idomu, kad Valančius Mackevičių laikė „keisto dievobaimingumo“ žmogumi, o Mackevičius, lyg jam atsil-

gindamas, laikė Valančių silpno charakterio ir labai bailiu žmogumi. Čia, be abejo, Mackevičius klydo, nors Muravjovo teroras ir ne mažesnis, kaip matysime, teroras iš sukilėlių pusės galėjo ir tvirtausio būdo žmogų palausti ir drąsiausiam baimės įvaryti.

Korimais ir kitomis griežtomis bausmėmis Muravjovas sąmoningai to siekė. Ir tos teroro priemonės buvo gan sėkmingos, ypač tarp didžiųjų dvarininkų, kurie ir šiaip jau nesimetė į sukilimą, ir tarp valstietų, kuriuos Muravjovas truputį favorizavo. Vilniaus gubernijos bajorų vado Aleksandro Domeikos iniciatyva buvo surinkti net 235 parašai po ištikimybės adresu carui. Tokių adresų buvo organizuojama ir daugiau. O kai kurie Suvalkijos valstiečiai kreipėsi į Muravjovą, prašydami, kad jis priimtų juos į savo globą ir gelbėtų nuo sukilėlių teroro. Iš tikrųjų taip ir įvyko: lietuviškosios Augustavo gubernijos apskritys buvo atskirtos nuo Lenkijos karalystės ir laikinai atiduotos Muravjovo valdžiai.

Kaip ir galima buvo laukti, ir Muravjovo terorą sukilėliai atsaikė savo teroru, kuris kartais buvo dar baisesnis. Jau pirmojoje insubstrukcijoje laikinoji Lietuvos ir Gudijos provincinė vyriausybė atidavė gyvybės ir žudymo teisę (*jus vitae ac necis*) sukilėlių būrių vadų rankas. Tiesa, ji dar kalbėjo apie tam tikrus teismus, be kurių sprendimo net ir didžiausias valstietis engėjas negalėjo būti pasmerktas mirčiai. Bet pavyzdžio dėlei provincinė vyriausybė rekomendavo tokius teismus rengti ir mirties bausmės vykdymui. Sukilimui sunkėjant, ypač po to, kai į Vilnių atvyko bausis Muravjovas, tokie teismai buvo visiškai pamiršti ir sukilėlių teroras įgavo beveik visišką savivalę pobūdį.

Labai įdomus šiuo atžvilgiu vieno sukiliminės vadovybės nario raštas (laiškas) Trakų apskrities sukilėlių vadui Feliksui Vislovichui. Ten aiškiai pasakyta, kad sukilėliai į Muravjovo terorą turi atsakyti dar baisesniu savo teroru, nes tik tokiu būdu bus galima nugalėti satrapų siutą. Esmė dabar šlėkta bando plautis rankas, traukiasi iš sukilimo, bijodama kartuvių ir savo dvarų konfiskacijos. „Priverskime juos rinktis tarp caro grėsmės ir mūsų kilpos ant kaklo“. Jeigu mes kariame nesąmoningus valstietius už šnipinėjimą priešui, tad kokios bausmės užsitarnauja šlėkta, siuntinėdama savo pasiuntinius į Maskvą, slėpdamasi miestuose ir ištūstinėdama savo svirus. Tegu tokio kūnas tabaluoja po sausa šaka ir tegu jis šaukiasi užkimsiu ir gargaliuojančiu balsu pagalbos buvusį savo negrą (suprask, baudžiauninkų) akivaizdoje. Būkite savo laisvės tribunolų ir nekreipkite dėmesio į dvarininkų ir dvokiančių ponaičių ramybę (*Vosstanie v Litve i Belorussii 1863-1864 gg.*, 1965, p. 33-42).

Idomu tarp kita ko pastebėti, kad tame laiške prisimenami Amerikos negrai, dėl kurių išlaivizmo kaip tik tuo metu vyko žiaurus pilietinis karas. Keistu suvokimu ne tik Lietuvos sukilėliai, bet ir Rusijos vyriausybė buvo negrų pusėje, tuo tarpu kai Prancūzija ir Anglija palaikė Konfederacijos pusę. JAV vyriausybė ir spauda smerkė Anglijos ir Prancūzijos kišimąsi į Lenkijos sukilimą, linkėjo Rusijai pasisekti, o įtakingasis *The New York Herald* pranašavo, kad gal po kokio šimto metų Rusija taps senjojo pasaulio valdove, o Amerika — naujojo ir jos abi susitiks kur nors Ramiajame vandenyne ir ginčysis, katrai iš jų priklauso Australija ir Naujoji

Michail Nikolajevič Muravjovas (1796 - 1866) — Vilniaus generalinis gubernatorius.

gindamas, laikė Valančių silpno charakterio ir labai bailiu žmogumi. Čia, be abejo, Mackevičius klydo, nors Muravjovo teroras ir ne mažesnis, kaip matysime, teroras iš sukilėlių pusės galėjo ir tvirtausio būdo žmogų palausti ir drąsiausiam baimės įvaryti.

Korimais ir kitomis griežtomis bausmėmis Muravjovas sąmoningai to siekė. Ir tos teroro priemonės buvo gan sėkmingos, ypač tarp didžiųjų dvarininkų, kurie ir šiaip jau nesimetė į sukilimą, ir tarp valstietų, kuriuos Muravjovas truputį favorizavo. Vilniaus gubernijos bajorų vado Aleksandro Domeikos iniciatyva buvo surinkti net 235 parašai po ištikimybės adresu carui. Tokių adresų buvo organizuojama ir daugiau. O kai kurie Suvalkijos valstiečiai kreipėsi į Muravjovą, prašydami, kad jis priimtų juos į savo globą ir gelbėtų nuo sukilėlių teroro. Iš tikrųjų taip ir įvyko: lietuviškosios Augustavo gubernijos apskritys buvo atskirtos nuo Lenkijos karalystės ir laikinai atiduotos Muravjovo valdžiai.

Kaip ir galima buvo laukti, ir Muravjovo terorą sukilėliai atsaikė savo teroru, kuris kartais buvo dar baisesnis. Jau pirmojoje insubstrukcijoje laikinoji Lietuvos ir Gudijos provincinė vyriausybė atidavė gyvybės ir žudymo teisę (*jus vitae ac necis*) sukilėlių būrių vadų rankas. Tiesa, ji dar kalbėjo apie tam tikrus teismus, be kurių sprendimo net ir didžiausias valstietis engėjas negalėjo būti pasmerktas mirčiai. Bet pavyzdžio dėlei provincinė vyriausybė rekomendavo tokius teismus rengti ir mirties bausmės vykdymui. Sukilimui sunkėjant, ypač po to, kai į Vilnių atvyko bausis Muravjovas, tokie teismai buvo visiškai pamiršti ir sukilėlių teroras įgavo beveik visišką savivalę pobūdį.

Labai įdomus šiuo atžvilgiu vieno sukiliminės vadovybės nario raštas (laiškas) Trakų apskrities sukilėlių vadui Feliksui Vislovichui. Ten aiškiai pasakyta, kad sukilėliai į Muravjovo terorą turi atsakyti dar baisesniu savo teroru, nes tik tokiu būdu bus galima nugalėti satrapų siutą. Esmė dabar šlėkta bando plautis rankas, traukiasi iš sukilimo, bijodama kartuvių ir savo dvarų konfiskacijos. „Priverskime juos rinktis tarp caro grėsmės ir mūsų kilpos ant kaklo“. Jeigu mes kariame nesąmoningus valstietius už šnipinėjimą priešui, tad kokios bausmės užsitarnauja šlėkta, siuntinėdama savo pasiuntinius į Maskvą, slėpdamasi miestuose ir ištūstinėdama savo svirus. Tegu tokio kūnas tabaluoja po sausa šaka ir tegu jis šaukiasi užkimsiu ir gargaliuojančiu balsu pagalbos buvusį savo negrą (suprask, baudžiauninkų) akivaizdoje. Būkite savo laisvės tribunolų ir nekreipkite dėmesio į dvarininkų ir dvokiančių ponaičių ramybę (*Vosstanie v Litve i Belorussii 1863-1864 gg.*, 1965, p. 33-42).

Idomu tarp kita ko pastebėti, kad tame laiške prisimenami Amerikos negrai, dėl kurių išlaivizmo kaip tik tuo metu vyko žiaurus pilietinis karas. Keistu suvokimu ne tik Lietuvos sukilėliai, bet ir Rusijos vyriausybė buvo negrų pusėje, tuo tarpu kai Prancūzija ir Anglija palaikė Konfederacijos pusę. JAV vyriausybė ir spauda smerkė Anglijos ir Prancūzijos kišimąsi į Lenkijos sukilimą, linkėjo Rusijai pasisekti, o įtakingasis *The New York Herald* pranašavo, kad gal po kokio šimto metų Rusija taps senjojo pasaulio valdove, o Amerika — naujojo ir jos abi susitiks kur nors Ramiajame vandenyne ir ginčysis, katrai iš jų priklauso Australija ir Naujoji

gindamas, laikė Valančių silpno charakterio ir labai bailiu žmogumi. Čia, be abejo, Mackevičius klydo, nors Muravjovo teroras ir ne mažesnis, kaip matysime, teroras iš sukilėlių pusės galėjo ir tvirtausio būdo žmogų palausti ir drąsiausiam baimės įvaryti.

Korimais ir kitomis griežtomis bausmėmis Muravjovas sąmoningai to siekė. Ir tos teroro priemonės buvo gan sėkmingos, ypač tarp didžiųjų dvarininkų, kurie ir šiaip jau nesimetė į sukilimą, ir tarp valstietų, kuriuos Muravjovas truputį favorizavo. Vilniaus gubernijos bajorų vado Aleksandro Domeikos iniciatyva buvo surinkti net 235 parašai po ištikimybės adresu carui. Tokių adresų buvo organizuojama ir daugiau. O kai kurie Suvalkijos valstiečiai kreipėsi į Muravjovą, prašydami, kad jis priimtų juos į savo globą ir gelbėtų nuo sukilėlių teroro. Iš tikrųjų taip ir įvyko: lietuviškosios Augustavo gubernijos apskritys buvo atskirtos nuo Lenkijos karalystės ir laikinai atiduotos Muravjovo valdžiai.

Kaip ir galima buvo laukti, ir Muravjovo terorą sukilėliai atsaikė savo teroru, kuris kartais buvo dar baisesnis. Jau pirmojoje insubstrukcijoje laikinoji Lietuvos ir Gudijos provincinė vyriausybė atidavė gyvybės ir žudymo teisę (*jus vitae ac necis*) sukilėlių būrių vadų rankas. Tiesa, ji dar kalbėjo apie tam tikrus teismus, be kurių sprendimo net ir didžiausias valstietis engėjas negalėjo būti pasmerktas mirčiai. Bet pavyzdžio dėlei provincinė vyriausybė rekomendavo tokius teismus rengti ir mirties bausmės vykdymui. Sukilimui sunkėjant, ypač po to, kai į Vilnių atvyko bausis Muravjovas, tokie teismai buvo visiškai pamiršti ir sukilėlių teroras įgavo beveik visišką savivalę pobūdį.

Zelandija. Kaip matome, nereikėjo laukti nei šimto metų, kad toji pranašystė išsipildytų (plačiau apie tai rašiau *Lituanis*, 1963 m. gruodžio numeryje). Taip kartais keistai likimas lošia žmonių ir tautų kortomis.

Siek tiek statistikos

Niekas tiksliai nesuskaičiavo ir nesuskaičiuos Muravjovo aukų Lietuvoje. Dar sunkiau būtų suskaičiuoti sukilėlių aukas. Aišku tik, kad labiausiai nukentėjo Kauno gubernija, taigi etnografinė Lietuva. Čia ir sukilimas siautė smarkiausiai. Pavyzdžiui, didesnių ar mažesnių susirėmimų 1863 m. buvo: Augustavo gubernijoje 62, Vilniaus — 81, o Kauno — net 168. Nors Muravjovas skelbėsi, kad jo tikslas buvo sunaikinti „lenkiškąją partiją“ Vakarų krašte, tačiau jo keršto kardo ašmenys buvo nukreipti į etnografinę Lietuvą. Krupščiu Onos Maksimaitienės apskaičiavimu „represuoti“ žmonių skaičius Lietuvoje siekė 1714: Vilniaus gub. 652, Kauno — 856, Augustavo — 206 (žr. jos *Lietuvos sukilėlių kovos 1863-1864 m.*, 1969, p. 248). Be abejo, ir tą skaičių neįsėdinti ištremtieji ir išskildintieji, kurie siekė gal 10,000 žmonių.

Pagal oficialius duomenis mirties bausmės buvo nuteista 128 sukilėliai, iš kurių Kauno gubernijai teko 59. Iš jų 59 24 buvo pakarti. Sukilėliai Kauno gubernijoje įvykdė 70 mirties sprendimų, iš kurių 46 buvo pakorimai. Žinoma, tie duomenys nėra tikslūs, bet kiekviena atveju sukilėliai pakorė daugiau žmonių negu Muravjovas. Žinoma nereikia pamiršti, kad Muravjovas savo dispozicijoje turėjo daug platesnę bausmių skalę negu sukilėliai. Jis galėjo uždėti kontribuciją, konfiskuoti dvarus, laikyti kalmėjimuose, išskaldinti iš Lietuvos ir kitas Rusijos gubernijas ir Sibirį. Jis galėjo net gaisrus paversti ištisas vietas. Ir visas tas bausmes Muravjovas uoliai vykdė.

Sukilėliai tokios plačios bausmių skalės neturėjo. Jiems tebuvo dvi galimybės: pakarti arba sušaudyti. Turint galvoje amunicijos ir ginklų stoką, korimas buvo pati patogiausia, pigiausia ir pati efektyviausia bausmės priemonė. Užtat ja sukilėliai daugiausia ir naudojosi. Iš paskelbtos motyvacijos matyti, kad nereikėjo labai didelio prasikaltimo, kad būtų sušaudytas arba pakartas. Užteko būti vagišiumi, palaido elgesio, arba slepiančių ginklų, kad būtų sušaudytas arba pakartas (žr. K. Jurgelą, *Lietuvos sukilimai 1862-1864 metais*, 1970, p. 637-641).

Kaip ten bebūtų, gali pagalvoti, kodėl taip daug šnekama apie Muravjovo žiaurumą ir jo aukas, o visiškai nekalbama apie kitų žiaurumą ir jų aukas. Bet žudytojų žudytojai nelygu, kaip ir auka aukai nelygu. Vienas žudymas laikomas revoliuciniu ar net patriotiniu aktu, kitas — bjauriu prasikaltimu, viena auka nekaltą, kita verta dar didesnės bausmės. Taip visados buvo, taip turbūt visados ir bus. Prancūzų revoliucininkai, sugriovę Bastiliją, surado vos keletą ar kelis laivus. Ir to užteko, kad visą laiką būtų kalbama, koks bausis ir nežmoniškas buvo Ludviko XVI režimas. O kai tie patys revoliucininkai kiek vėliau po giljotiną pakibo kokių 270,000 žmonių, atrodė, kad taip ir turėjo būti. Anos buvo nekaltos Ludviko XVI aukos, tie buvo ne tik revoliucijos, bet ir pačios Prancūzijos išdavikai. Tada tai vienas iš revoliucijos ideologų, Saint-Just (kokia graži pavardė — Šventas Teisingasis!) ir nustatė, kas buvo patriotas, kas išdavikas. „Patriotas“, sakė jis, „yra tas, kuris aplamai pasiaiko už respubliką, išdavikas — kuris ku nors jai nusideda“. Pabraukiame žodžius „aplamai“ ir „ku nors“. Aišku, kad aplamai už ką nors pasiaikyti nieko nereikia. Bet kaip lengva ku nors nusidėti. Šiais skepticizmo laikais beveik kiekvienas kam nors ku nors nusideda, ypač kai tas kas nors yra tokie platūs ir neriboti dalykai, kaip respublika, tėvynė, revoliucija. Užtat suprantama, kodėl tiek daug aukų iš kairės ir iš dešinės pareikalauja kiekvienas teroras. Kas vyko 1863 m. Lietuvoje, buvo tik labai mažytė tokio teroro iliustracija. Svarbu, kad iš vienos ir iš kitos pusės dursys į terorą buvo praverptos. Štai kodėl šiuo atveju negalima pateisinti nei Muravjovo, nei sukilimo vadovybės.

Viktoro Petravičiaus jubiliejinės parodos proga

VIKTORIJA KAŠUBAITĖ-MATRANGA

Viktoro Petravičiaus jubiliejinė paroda Midwest Museum of American Art, Elkhart, Indiana, yra jo karjerai ir visiems meno mylėtojams didelė proga pasididžiavimui. Apie Petravičiaus kūrybos raidą yra sunku rašyti ar ką pridėti, kadangi jau per 45 metus kritikai ir istorikai jo darbus gerai išnagrinėjo ir aptarė. Pluoštas straipsnių apie jo meną yra stambus jo kūrybos istorijos dokumentas. Petravičius yra sulaukęs aukštinio amžiaus, ir kiti tokio amžiaus žmonės gal nuleistų rankas ir pasiduotų fiziniui silpnėjimui ar praeities pergyvenimams, o Petravičius vis žengia pirmyn, kaip energingas išsklautojas miške, ieškodamas gamtos ir žmogaus paslapčių. Jis priklauso tai pačiai draugystei kaip šokėjai-choreografi George Balanchine ir Martha Graham ar dailininkai Picasso ir Matisse, kurie kūrė būdami 80 ar 90 metų amžiaus ir tuo išsiveržė į tyresnes savo kūrybos plotmes, tobulindami savo kūrybos esmę ir vientisumą. Per šiuos pastaruosius penkerius metus, kai Petravičius jau aspirato su „pensininko“ gyvenimu Union Pier, Michigan, jam užėjo toks stiprus kūrybinis viesulas, kad jį neša aukštyn ir vis suka smarkiau. Šis intensyvus darbo periodas jam išryškina jo praeitį ir jo dvasiniai išsiliejimai akcentuoja gyvybę.

Petravičius yra savikuris. Pats dailininkas pavirtęs le-genda. Jo unikalumas, egzotiška išvaizda, supoetinta būtis ir gyvenvietė prisideda prie jo darbų misterijos. Fotografijose prieš 40 metų matyti tą pačią cigaretę vis taip pat laikomą rankoje, ir dabar tos stiprios darbo rankos ir jo lietas kūnas išaugo, lyg tų jo mylimų medžių šaknys ir šakos. Jis atrodo trapus ir nestiprus, bet įsiai tvirtas kaip jo draugai medžiai. Jam tinka pušynuose gyventi.

Jo kūryboj dabar vyksta sintezė. Jis jungia ir tuo pačiu skaldo anksčiau išdėstytas formas ir temas. Amžius visiems dalykams sušvelnina kampus ir spalvas. Dabar jo darbuose susilieja formos ir tūrpsta spalvos: kartais vaizdas, rodos, per sapną nevisai atsimitas. Nereikalingos detalės išnykusios, tik svarbiausi, rimčiausi elementai lieka. Jis išpjaustytas formas vartoja kelis sykius ir vienaip ar kitaip išdėsto kompozicijas su tom pačiom, skirtingai spalvintom figūrom; tas savotiš-

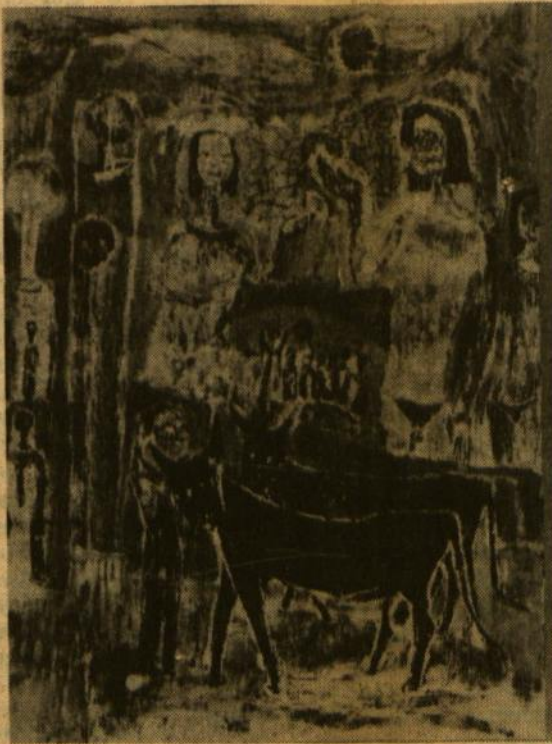

Du Viktoro Petravičiaus paveikslai sukurti 1983 metais: „Saving Grace“ (viršų) ir „Michiana Harmony“ (dešinėje).

kas kartojimas sumaišo žiūrovą. Subtilios prieblandos spalvos mirga ir virpa kaip nuo šilumos. 78 metų akys gal ne taip aiškiai beregi, bet įžvalgiau mato ir išlukstena gyvenimo tikrovę. Vaizduojamos Lietuvos istorijos ar religinės temos, bet bendras įspūdis yra mitinis: amžina kova įtampa tarp vyrų ir moterų, ir gamtinis gyvulių pasaulis. Archetipai, universalumai, visų kultūrų ir visų etapų amžiniai dievai ir energijos vilioja mus.

Jau 1949 m. Julius Kaupas pažymėjo, kad Petravičius yra „senovės dievdirbys... juo grubiau yra išpjaustyti jo paukščiai ir žvėrys, juo gyvena jie tampa žiūrovui...“ (Petravičius) yra produktyviausias mūsų grafiku... žiūrovui nenorom kyla noras kartu išvysti ir daugiau jo tapybos, kurioje slypi dar daugiau neišnaudotų galimybių“. Istorija pasirūpino, kad Petravičius būtų produktyviausias, nes jau amžinybės iškelia jo grafikai kolegos Paulius Augius, Vaclovas Ratas ir Telesforas Valius. Tik Petravičius su Jonynu liko. O Petravičius dabar jau išvystęs tą sulauktą spalvų traktavimą.

Petravičius yra paradoksas — atsiskyrėlis, kuris, visada mieliai priima svečius, kuris yra dažnai lankomas. Visad yra praradus aplankyti dailininko dirbtuvę ar gyvenvietę, pamatyti kaip jis suveda kūrybą su kasdieniu gyvenimu, ir taip vaizdžiai išmokyti, kaip jis kuria savo meną ir kokios yra techniškos gamybos problemos. Tuo pačiu galima ir dailininko temperamentą ir pasišventimą atjausti ir užsikrėsti dailininko vizijomis. Apsilankymas yra savotiškas

įžengimas į dailininko privatų gyvenimą, nes čia aiškiau atsiskleidžia jo kančios ir džiaugsmas. Lankytis pas Viktorą ir jo gyvenimo draugę Aldoną yra išskirtinis įvykis. Tampi tarsi vaikas, paklydęs miške, ir, kaip pasakoje, užtinki užburta, stebuklingą trobelę girioje. Čia pasirodo nuspalvinti medžiai, skulptūros sodyboje, nutapytas namas ir žerintys, stiklais išdailinti takeliai. Įžengti į sapną pasaulį. Figūros matytos, viskas kaip nors sava, bet vis tiek neregėta aplinka. Mitai, gyvuliai ir metų eiga siejasi su dabartimi, ir prarandi balansą. Nebeaišku, kur esi, ar kaip ten patekai. Įeini pro duris ir giliau įbren-di į tą nuostabų pasaulį. Tuoj pajunti dažų kvapą. Kuklūs kambariai maži, ištisai išskubinti paveikslais; seniai daryti darbai derinasi su dabartiniais, dar nebaigtais darbais. Būti kambaryje, apsemtam jo darbais, tai panaši atmosfera, jeigu lankytumeis priešistorinė oloj, kur žmogaus pradininkai tapydavo ant sienų, arba egiptiečių kapų prieangiuose. Šventovės ramybė ir sapno neaiškumai paveikia lankytoją, kuris stengiasi įsidėmėti kiekvieną kūrinį ir išnarpioti vaizdus, besiskverbiančius iš pasamones. Sesėliai, aivarai, šmėklos vaidenasi, alsuoja bauginančios ir raminančios dvasios.

Reikia atitrūkti nuo realybės ir kasdienybės ir pasiduoti šitai jėgai. Sitų jausmų mišinį ir save priimti gal lengviau jaunesniems. Dažnai sakoma, kad reikia persiokti generaciją, norint rasti tikrą dvasios draugą. Šeimose kartais matom tokius glaudžius ryšius

tarp senelių ir anūkų. Taip pat ir su Petravičium. Atrodo, jo dabartiniai gerbėjai yra meno mylėtojai tarp 20 — 45 metų amžiaus. Vyresnieji, ypač lietuvių tarpe, gal jau nusistovėjusių pažiūrų, nepripažįsta neaiškumų jo kūryboje ir jo neįprasto gyvenimo būdo, o gal dar prisimena jo grafikos stilių prieš 40 metų. Pvz., viena vyresnio amžiaus moteris man sakė apie Petravičių, „Aš lenkiu galvą prieš didybę, bet nesuprantu“. Anksčiau viskas buvo aišku: juoda-balta kontrastas ir daug baltos tuščios vietos; stiprios linijos ir plokštumos, įprasta simbolika ir dekoratyviniai elementai. Dabar kitaip.

1947 m. Goettingen parodos recenzija, išspausdinta *Žiburiuose*, vadina Petravičių „eks-tatiku... atrodo, tarytum jis būtų savo paveikslus išplėšęs iš medžio kruvinomis rankomis. Bet net ir jaudinamiausiuose paveiksluose meninė kūrybinė galia aptvardo skausmą. Be abejo, dėl to, kad Petravičiaus sielą nekludomai tebe-gaivina šildanti tėvynės dvasia“. Nuo to laiko kai jis su šeima išbėgo iš Lietuvos karo metu, jis nei viena sykį nėra grįžęs. Jo darbai reprezentuoja jo meilę savo krašto peizažui ir žmonių dvasios atsiminimui. Jis tiek savo jaunystėje persisunkė Lietuvos istorija ir aplinka, kad dabar, po 40 metų, jam užtenka semtis įkvėpimo iš to bedugnio šaltinio.

Šios parodos Midwest Museum of American Art, Elkhart, Indiana, proga, mes visi galim iš naujo įvertinti Petravičiaus kūrybą ir eiti jo ištis-tų tiltų į nežinomą. Mes galim džiaugtis jojo neužgestančios kūrybos liepsna ir tuo, kad jo kūryba aptvare jo gyvenimo skausmus. Tuo pačiu turim pasidžiaugti jo amžiumi, panašiai kaip japonai gerbia amžių ir brangina šitokius nušipnčius savo menininkus, suteikdami jiems garbės titulą „Living Treasure“. Viktoras Petravičius yra lietuvių gyvasis turtas.

„Viktoras Petravičius: Master of the Monoprint“ — taip vadinasi paroda, ruošiamą Midwest Museum of American Art, 429 S. Main Street, Elkhart, Indiana, vykstanti nuo 1984 m. gegužės mėn. 11 iki birželio mėn. 17 d. Muziejaus valandos: savaitės dienomis (išskyrus pirmadienį) 11 v.r. — 5 v.v., bei ketvirtadienio vakarais 7 - 9 v. Šeštadieniais ir sekmadieniais — 1 - 4 v.p.p.

NAUJOS KNYGOS

• LIETUVIŲ FONDAS (Lithuanian Foundation). Lietuvių fondo pirmasis dvidešimtmis, 1962 - 1982. Redakcinė kolegija: Apolinaras P. Bagdonas, Gediminas Balukas, Kazys Barzdukas, Antanas Juodvalkis, Antanas

Iš 19 šimtmečio amerikiečių poezijos

Ralph Waldo Emerson

MIŠKO ROŽYTĖ

Gegužųj, kai mus glosto jūros vėjas,
Radau miške rožytę, ten nuėjus.
Ūksmėj žiedų supynusi vainiką
Ji linksmino upelį skurdų, nykų.
Lapelių purpurą į srovę krito,
Džiugiai nudažė juodą vandenį.
Paukštelis plunksnų čia vėdint atskrido,
Įtikti daug šaunesnei gelei bandė.
Rožytę, jei išminčiai tars rimtai,
Kad grožis tas — eikvojimas tiktai,
Jiems tark: jei akys skirtos tik regėti,
Tai tavo tikslas — tyrą grožį lieti.
Kodėl tu čia, tu rožės konkurente,
Aš nežinau, neklausiau niekada.
Bet kiek manoji išmintis supranta,
Tas pats Kūrėjas suvedė mus čia.

Ralph Waldo Emerson.

PASIAIŠKINIMAS

O, netark: jis niekam tikęs,
Jei einu aš į giraitę;
Kas tik buvo ten nuvykęs,
Miško dvasios žodį skaitė.

Nesakyk, kad nuobodžiauju,
Jeigu rymau prie upelio;
Debesys dangum keliauju
Kai ką brėžė man knygelėn.

O, nebarkit jės darbštieji
Už geleis, kur prisiskyniaui;
Kas gi žino, kiek sudėjau,
Kiek minčių į jas įpyniau?

Švinta paslaptis gilioji,
Kai žvelgi į gėlę, žiedą;
Ko suprasti nevalioji,
Paukščiai inkiluos išgieda.

Pirmas derlius tau iš lauko
Štai vežimuose pareina;
Antras derlius iš to lauko
Susikrauna man į dainą.

IŠTVERMĖ

Ar išvardinai visus paukščius be šuio?
Pamiltos šilės rožytės nenuskynei?
Pas turtuolius valgei duoną ir pupas?
Patikliai pavojų sutikai beginklis?
Kilnų elgesį buvai pamilęs
Vyro ar merginos, jog nebekalbėjai,
Kad kilnumą dar sukilint reiktų?
Jeigu taip, būk mano draugas, mokyk būt tavul!

Vertė A. TYRUOLIS

Ralph Waldo Emerson (1803 - 1882) — vienas žinomiausių 19 šimtmečio amerikiečių rašytojų, daugiau esėistas negu poetas. Priklausė Naujosios Anglijos rašytojų kartai, kurių kūryba sudaro pirmą didelį žydėjimo laikotarpį amerikiečių literatūroje. Eliu išleido tik vieną rinkinį (*May Day and Other Pieces*, 1887). Jo poezija, kaip ir jo esėistinė proza — išraiška romantinio tikėjimo, jog visos didžiosios tiesos išplaukia iš paties asmens. Todėl jis skatino pasitikėjimą savo vidinėm galiom, įkvėpimo sėmimą iš gamtos, artumo su Kūrėju pajutimą. Jo įtaka labai sustiprino savarankiškumo ir individualumo pradus amerikiečių pasaulėjautoje ir kultūrinėse apraiškose.

Dail. Viktoras Petravičius su žmona Aldona prie Midwest Museum of American Art, Elkhart, Indiana, savo parodos atidarymo dieną, 1984 m. gegužės mėn. 11 d.

Nuotrauka Algimanto Kezlo

Razma, Alicija Rūgūtė. Techninė redakcija: Giedrė Vaitienė, Viktoras Naudžius. Meninė priežiūra: Petras Aleksa. Chicago: Lietuvių fondas, 1983. 448 psl.

Lietuvių fondas, jau 20 metų remiamas Amerikos lietuvių kultūrinę veiklą ir švietimą, užsibrėžė išleisti knygą, kurioje būtų nušviesta tiek Lietuvių fondo idėja, jo atsiradimo istorija bei atlikti darbai, tiek užfiksuota daugybės lietuvių išievių vardai, kurių įnašas Lietuvių fondas tapo tikrove. Lietuvių fondo istoriją apžvelgia A. Reklaitis, A. P. Bagdonas, A. Razma, G. Balukas, A. Rūgūtė, V. Ignaitis, J. Valaitis, A. Gailiūšis. Lietuvių fondo reikšmę išryškina Vl. Būtenas, a. a. St. Barzdukas, V. Kutkus, K. Ambrozaitis, a. a. A. Baronas, A. Juodvalkis. Išsamiai išdėstoma Lietuvių fondo organizacinė struktūra ir nušviečiama Lietuvių fondo veiklos apimtis.

Stambiausia knygos dalį sudaro skyrius, pavadintas „Žymūnų albumas“. Čia tiesiog perbėgime plačiais brūkšniais šio šimtmečio mūsų tautos istoriją. Sudėta nuotraukos ir Lietuvos katalikų bažnyčios arkivyskupų, ir Nepriklausomybės akto signatarų, ir 1941 m. Lietuvos valstybės atstatymo dalyvių, ir aukštųjų Lietuvos karininkų, laisvės kovotojų, tautos žadintojų, transatlantinių laktūnų, Nepriklausomos Lietuvos ministų, diplomatinės tarnybos pareigūnų, Lietuvių fondo kūrėjų ir steigėjų. Pasaulio Lietuvių Bendruomenės ir JAV krašto valdybų pirmininkų, prelatų, didžiųjų aukotojų. Eina Lietuvių fondo vardynas — sąrašas asmenų, įstojusių į Lietuvių fondą, taipgi į LF įrašytieji mirusieji bei organizaciniai junginiai ir institucijos.

Bet galbūt pačia įdomiausia knygos dalį sudaro aukotojų albumas. Tai rinkinys nuotraukų dabartinį LF narių ir jau mirusių asmenų, kurių vardu gimines ir bendraminčiai darė įnašus Lietuvių fondui. Tai lyg miniatiūrinė vaizdinė eilinių mūsų tautiečių istorija pastaraisiais dešimtmečiais. Susidariusi beveik netyčia. Čia mus sutinka lietuviški veidai vienas po kito, lietuviškos fizinomijos tipai — nuo šimtmečio pradžios iki dabar. Ankstyvi, dabartiniai, seni, jauni, rimti, gied-

ri, tautinius drabužius dėvintys, elegantiški, suvargę, barzdoti, vaikučiai, kūdikiai. Šimtmečio pradžios vestuvinės nuotraukos, Vokietijos pokarinių DP lagerių vaizdai, ištaigingose pietinių JAV valstybių rezidencijose susibūrimai. Parašai po nuotraukom daug ką pasako: pvz., jaunavedžių poros nuotrauka — vyras, 1887 - 1944, bolševikų nužudytas Lietuvoje, nuotaka, 1891 - 1982, Sibiro kankinė. Ir šitie faktai monotoniškai ir ramiai kartojasi per visus šio skyriaus puslapius. Gal labiausiai skaitytojo kraujas užverda matant vaikučių ir jaunuolių atvaizdus, po kuriais lakoniškai pažymėta, „mirė Sibire“ tokiais ir tokiais metais. Kiek skausmo čia sutelkta, kuris tačiau paverstas į ateities ryžtą ir viltį — gėdinčios ir neužmiršusios šeimos savo finansinius išteklius skiria lietuviškos kultūros klestėjimui naujose sąlygose, ateities pasaulyje. Kyla mintis, kad, net jeigu koks nors itin gabus foto menininkas būtų pasiryžęs sudaryti šio šimtmečio lietuviškosios išeivijos ir jos praeities albumą (šiuo metu tai labai populiarius žanras amerikiečių istorijoje), jis nebūtų įstengęs išgauti tokį iškalbingą vaizdų ir faktų rinkinį kaip šis, susidaręs gan atsitiktinai, norint dokumentuoti, kaip bežiūrėjus, iš esmės finansinę instituciją. Bet šitai paliudijama, kad ją paskatino lietuviškoji patirtis, jos neužgiję skauduliai ir jos viltis pratęsti tautos gyvastį į nepermatomus ateities tolius. Lietuvių fondo knyga visai nejuokiam yra tapusi mūsų tautos istorijos dokumentu, prieš kurią nublanksta šiuo metu taip labai propaguojama okupuotoje Lietuvoje „Didžiojo tėvynės karo“ mistika. Čia stebime istorijos paraštę — mažų žmonių likimo dokumentą, tų, kurie visu savo gyvenimu ir savo našlės skatiku norėjo ir įstengė prisidėti ir prailginti lietuvių tautos gyvybę ir jos siekius šiame pasaulyje. Lietuvių fondas, per 20 metų tiek daug įgalinęs mūsų kultūrinę pastangą čia, toli nuo Lietuvos, šiuo leidiniu prasmingai pažymi paprastą, eilinio lietuvių negestantį troškimą savo tautai šviesaus gyvenimo, tų, kurie būdą jį teisia išeivijos lietuvių jau daugiau kaip šimtą metų vykdomą darbą, tautos gyvastį, tada kai ji rusena už gimtojo krašto ribų, kursyti ir ugdyti.

Dail. Viktoras Petravičius (pirmas iš dešinės) savo parodoje Midwest Museum of American Art, Elkhart, Indiana, su žmona Aldona, muzie-

jaus kuratorium Brian Byrne, muziejaus direktore Jane Burne ir Emilijum Holenderiu.

Nuotrauka Algimanto Kezlo

Teatras, kūryba ir autobiografija

Vakaras su rašytoja, aktore bei režisiere Birute Pūkelevičiute, ruoštas Chicago ateitininkų sen draugų skyriaus, 1984 m. gegužės mėn. 11 d. sutraukė pilną Jau-nimo centro kavinę literatūros ir teatro mėgėjų, bet turbūt labiau-siai jos knygų skaitytojų. Čia buvo proga pamatyti ir giliau pažinti gyvą asmenį, slypintį už scenos grimu ir kostiumų, už rafi-nuoto plokštelės įrašyto aktorės-kos balso, už vaizduotės skrydžių ir lakaus žodžio jos romanuose ir novelėse. Ir tikrai nebuvome ap-vilti, Birutė Pūkelevičiutė dviejų dalių vakaro programoje apdo-vanojo klausytojus kruopščiai paruošta savo turtingos patirties ir kūrybos ištaukų sklaida. Tai darydama atskleidė (iki tam tikrų ribų) ir savo pačios — meni-ninės sielą. Jos klausydami kartu perėjome kelią nuo Nepriklausomos Lietuvos lai-mingų, nes savim pasitikinčių dienų, per okupacijų ir karo siau-bą, per tremtinių stovyklų metus Vokietijoje, per pirmuosius rūpes-čių užtvindytus metus šitam pasaulio pakrašty iki dabar — šio vakaro, kada linksmi ir pakiliai nusiteikę galėjome žvelgti į visa tai atgal: iš naujo pajusti prarastį ir nuokaudas, bet taip pat, kal-bėtojos akinami, jas liesti su gy-dančių sąmojumi. Tai bendra vienos kartos lietuvių istorija, kurią šį kartą pergyvenome pakylėtą į menininko likimo plotmę.

Vakaras savo pobūdžiu visiškai skyrėsi nuo mūsų įprastinių kultūrinių vakaronių — čia nebuvo mokslinė paskaita literatūros ar teatro temom, nei forma-lus rašytojos kūrybos rečitalis. Čia buvo pasakojimas: asmeniškos patirties įliėjimas į visuotinę bendrumenės istoriją ir asmeniškų, savitu balsu jos perteikimas. Taipgi patyrėme, jog pasakojimo menas, antropolo-gijos relegendas ir ankstesnius žmogiškos kultūros kodus, kada klestėjo žodinė tradicija ir prie ugniakuro žydėjo žodinis menas, jokių būdu nėra miręs ir mūsų technologiniame amžiuje. Jis buvo gyvas šį vakarą, o aktorės talentas, ypač kai ji deklamavo savo raštų ištraukas, tobulai tar-navo rašytojos, norinčios nu-brėžti savo kūrybinį kelią, at-skleisti savo kūrybos dvasią, intencijas.

Birutė Pūkelevičiutė pasako-jimą pradėjo Gustave Flaubert posakiu, jog ne perlai sudaro karolių vėrinėlį, bet siūlas. Tą savo kūrybos siūlą ji norinti klau-sytojams leisti pamatyti. Bandy-dama atsekti, ar ji iš tikrųjų esanti aktorė ar rašytoja, leidosi į vaikystę. Atsimena, kaip sodelyje sėdinčiai, motina, atnešusi didelį dubenį braškių, sakiusi: Tu rašyk, rašyk. O jos kankinantis klau-simas buvo: bet apie ką, mamule, apie ką? Tada ji norėjusi būti tik artiste — ir dėl polinkio į teatrą turėjusi daug kovoti. Samojingai vaizduodama konfliktą su tėvais dėl šių savo aspiracijų, papa-sakojo, kaip tik jaunuoliškų gud-rybių dėka įstojo Kauno dramos studijon, o iš jos pateko į Jau-nimo teatrą. Karjerai gražiai vysi-tantis, įeityrė karas. O po jo Vo-kietijos stovyklose kitaip realizavosi teatriniai siekimai. Kelionė iš Regensburgo į Tuebin-geną, kur žadėjo įstoti į universi-tetą, buvo pertraukta traukinio lėmtingu sustojimu Augsburgėje — čia įsijungė į lietuvišką teatrinę veiklą, susitiko su Henriku Kaciūnu, mokėsi iš jo vaidybos „paslapčių“. Metai Montrealy pagimdė dram teatrinį projektą — buvo dramatižuotas, pastaty-tas ir plokštelėn įrašytas Kazio Borutos „Baltaragio malūnas“. Balio Suogos „Milžino paunks-mė“ (pirmasis lietuviško vai-dinimo įrašas istorijoje), plokš-telės vaikams „Žirginėliai“, filmas „Aukso žašis“. Kiekvieną šių projektų lydėjo rūpesčiai, laimėjimai ir nesėkmės. Pagaliau persikėlė į Chicago, kad galėtų dirbti lietuviško teatro srity — knygas toliau rašyti būtų galėjusi ir Montrealy. Chicagoje, deja, nebuvo lemta išvijos teatrui rim-čiai išsikelti. Žvelgdama į savo teatrinį kelią, Birutė Pūkelevičiutė išskiria tris fazes: buvo laikas, Lietuvoje, kai norėjusi vaidinti, grimuotis, vilkisti sceninį rūbą, tapti kitu žmogumi; tada, jauna aktorė pokarinėje Vokietijoje traukė didelį norą rečituoti kitių kūrybą, ypač mūsų literatū-

Birutė Pūkelevičiutė

Nuotrauka Algimanto Kežio

ros klasikų; pagaliau, tolimesnis impulsas buvo rečituoti savo pačios kūrybą, nes rašytojos kūry-biniai poleikiai vienas po kito jau buvo pradėję įsikūnyti.

Antroje pokalbio dalyje Birutė Pūkelevičiutė atskleidė giliai asmeniškų ritmus, glūdinčius už jos rašytinės kūrybos. Tai buvo tarsi jos kūrinio anotacijos, jos dalyvavimo literatūriname procese užuominos, ir taipgi savi-kritikos forma.

Persieme kurį laiką valdžiusia pažiūra į literatūros kūrinius, kaip egzistuojančius atskirai nuo autoriaus, buvome beabėgią pra-rasti supratimą, kad tarp rašy-tojo gyvenimo, jo vidinio pasau-lio ir jo kūrinio yra intymiausia jungtis. Ne visada taip yra buvę — pavyzdžiui, tik prieš šimtą metų amerikietis rašytojas Henry James savo romanams rašė išsa-mius įvadus, įsitikinęs, jog žmo-nės norės žinoti, kokie yra buvę rašytojo vaizduotės procesai ir jo šaltiniai. Tačiau mūsų šimtmetyje socialinė reikšmė, priduo-dama literatūrai, beveik išstū-mė rašytojo vidinio pasaulio reikšmę iš literatūros arenos. Rašytojo autobiografija, kur pa-grindiniai įvykiai paprastai yra asmeniškai, dvasiniai pergy-venimai, nublanko prieš baisius masinius įvykius, karus, sociali-nius perversmus. Ko vertas vienas asmeniškąs gyvenimas, visiškai atiduotas menui, kūry-bai? Taip, pavyzdžiui, visai nese-niai didysis amerikietis rašy-tojas Bernard Malamud *New York Review of Books* puslapiuose buvo apkaltintas nesi-domėjimu visuomeniniais kon-fliktais, neįjungimu Markso (!) į savo kūrybinę viziją — kritikai nekilo klausimas, ar rašytojas išvis privalo tai daryti. Atrodytu, kad literatūra tegali būti protes-tu, o visuomeninis protestas jau yra literatūra. Bet ar mes iš tikrųjų žinome, kur baigiasi rašy-tojo asmenybė ir prasideda visuo-menė? Kaip tik ant šios ribos ir gimsta reikšminga avangardinė literatūra.

Todėl Birutės Pūkelevičiutės autobiografinis žvilgsnis į savo kūrybą netiesiogiai nušvietė visai šiuometinei literatūrinei situa-cijai rūpimą klausimą. Čia pajū-tome sandūrą tarp išvijos rašy-tojo ir jo atsineštos lietuviškos patirties bei naujos aplinkos duo-menų. Birutės Pūkelevičiutės pir-moji knyga — poezijos rinkinys *Metūgės* gimė iš didelio noro išsi-reikšti taip, kaip ji buvo pajutusi, kad mūsų laikais poetinis balsas galėtų kalbėti. Pirmasis jos ro-manas *Aštuoni lapai* buvo sieki-mas sujungti du planus: asmeni-nės patirties ir visuomeninių, pasaulinių įvykių plotmės ir joms leisti sieti viena šašką. Didžioji savaitė, kaip kūrinio centras, įgalino tai padaryti — Kaune pra-leista vaikystė ir Danzigo apsu-

pimas antrojo pasaulinio karo metu buvo sulydyta.

Į *Rugsėjo šeštadienį* suplaukė daug detalių pergyvenimų. Kada į realistinę Marquette Parko smulkę užėina ponas Mors, ji net neatsimena. Bet ponas Mors yra likęs vienas iš jos mėgiamiausių veikėjų — kilnaus, šalto veido fi-gūra, neįlyginant pasaulio istori-jos reformatorių, revoliucinių vadų, prieš kurių nepateisinamos jokios mūsų žmogiškos silpnybės. *Naujųjų metų istorijos* užuomaz-ga buvo tikras atsitikimas — Montrealy Naujų metų išvaka-rėse užklydo tautietis, gavęs kalė-dinį sveikinimą — vienintelį visam savo gyvenime. Klaidą išaiškinus, Naujus metus kartu at-šventus, rašytojai įstrigo nepažis-tamojo vienišumas.

Nuo *Naujųjų metų istorijos* per *Marco Polo Lietuvoje* rašytoja apsiėmė rungtis su kalba — paga-liau džiaugėsi, įstengianti parašy-ti tobulą lietuvišką sakinį. Tech-niškas laimėjimas betgi turėjo nelauktų rezultatų — daugiau nebuvo įmanoma rašyti. Tik, kai pradėjusi naują romaną *Devintas lapas*, nutarė užmiršti tobulo sakinio struktūros reikalavimus, vėl galėjo kurti. Vienas didesnių šio kūrinio sunkumų, kurį reikėjo nugalėti, buvo reikalas perteikti tikrovę, neaiškinant jos publi-cistiškai. Taip gimė to romano trys sapnai — paskutinytis, tai Antigonės pasikabėjimas su komisarų, skaitytojų įžvelgtas kaip romano širdis.

Žvilgsnį į savo kūrybą rašytoja užsklendė, pažymėdama, jog ji jaučiasi „suprasta rašytoja“ — po išpausdinimo visos jos knygos yra buvusios netrukus išpar-duotos (čia netiesioginis kompli-mentas išvijos skaitytojams, o

taip pat ir klausimas, kodėl de-jonės dėl lietuviškai knygai sto-kojamo dėmesio ignoruoja faktą, kad mes išgraibstome tas kny-gas, kurias norime skaityti, ir ne-skubam pirkti tų, kurios gal neturi mums ko pasakyti — ar negali būti, kad patriotiniai grau-denimai kartais bando užlepti knygų atrankos procesą? — *koresp.*). Bet dar svarbiau, „Žirginėlių“ klausytojų ir tų pasakų knygų skaitytojų jau yra kelios kartos. Autorė turi visą rinkinį jai parašytų mažųjų lietuviukų laiškų. Juos cituoda-ma dalijosi sielvartu dėl kai kurių jų likimo ir džiaugsmu jų nemeluotu vaikišku atvirumu.

Birutės Pūkelevičiutės autobio-grafinis atsiskleidimas ilgiejo nau-jos energijos į rašytojų ir skai-tytojų abipusio santykio pergyvenimą, kuris taip reikalingas bet kokios visuo-menės gyvenimui, o gal ypač mūsų išvieskajam. Gal labiau-siai iškalbingas buvo momen-tas, kai rašytoja užsimeiną dilemą: rašant vieną romaną, rūpėjo apibūdinti kokios spalvos buvo kaimyniniame sode žydintis medis; toks medis niekad neaugo Lietuvoje, ir lietuvių kalba neturi tai spalvai žodžio. Rašytoja pyko ant savęs, kodėl dabar jai prireikė svetimo krašto augmenijos. Tada suprato — dabar jau yra pradėjusi matyti, kas dar yra pasaulyje, už gimtojo krašto ribų. Žydintis Amerikos medis ėmė smeltis į jos kūrybinę vaizduotę. Tai klausimas, ver-tiantis ne tik rašytojui, bet ir mus visus ieškoti jam kūrybingų atsakymų.

horesp.

Chicago's teatruose

Gilbert - Sullivan „Utopija“

Užsibrėžęs šį sezoną pastatyti visas 14 Gilbert - Sullivan operetes, Dearborn teatras (720 S. Dearborn, Chicagoje) gegužės pirmoj pusėj pastatė „Utopia Limited“. Vaizduojamas tropikų salos gyvenimas su primityviais žmonėmis. Karaliaus Paramouti dešis, penkerius metus išbuvo Anglijoje, grįžusi bando su tėvo ir šešių anglų pagalba salos gyvenimą padaryti kaip Anglijoje. Tas anglinis duoda chaotiškus rezultatus.

Spektaklio vyksme daug saulėto žaismingumo su dailiomis tropikų mergaitėmis, bet niekur neper-žengiamia padurumo riba. Daug dainų, šokių, škambių muzikos melodijų, dalyvaujant trylikos muzikantų orkestrui. Aktorių su-dėtis gana maišyta, bet yra ir su didesniais talentais bei gilesniu pasirušimu. Princesės Zaros vaidmenį Melodie Bucher, išėjusi studijas American konservatorijoje. Daniel Hurtado — dram-os studijas išėjęs Michigan ir North-western universitetuose. Šio pa-statymo muzikos direktorius yra buvęs Loyola universitete pasta-tymų muzikos direktoriumi.

Dearborn teatras keturioliktają — paskutinę Gilberto - Sullivan operetę „The Grand Duke“ pra-deda statyti gegužės 24 d., o paskutinis spektaklis bus birželio 3 d.

J. Pr.

Naujos knygos

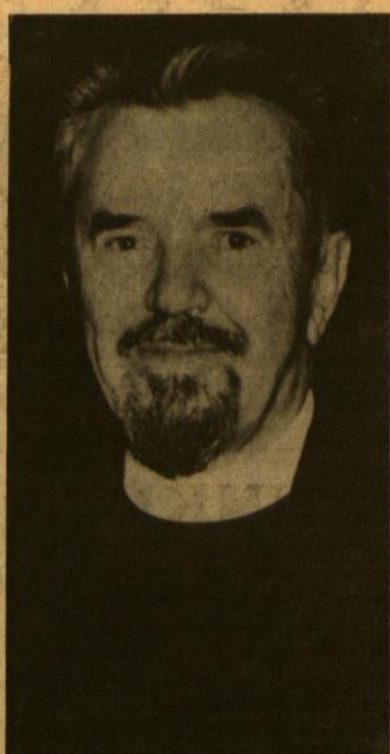
• Mykolas Krupavičius. VI-SUOMENINIAI KLAU-SIMAI. Straipsnių rinkinys iš jo palikimo. Chicago: Popiežiaus Leono XIII fondas, 1983. 488 psl. Kietais viršeliais. Kaina — 15 dol. Gaunama pas platintojus ir Drau-ge.

*

Didžiojo Nepriklausomos Lie-tuvos valstybininko prel. Mykolo Krupavičiaus rinkinių raštų rin-kyns išleistas iniciatorių grupės rūpesčiu, peržiūrėjus ir atrinkus jo studijinį palikimą. Galbūt di-džiausią darbą atliko a.a. dr. Ba-lys Paliokas, kurio įnašą knygos pradžioje trumpai aptaria Ber-nardas Žukauskas. Kiti įvairiai talkinę asmenys: kun. V. Bagda-navičius, dr. K. Sidlauskas, Ber-nardas Žukauskas, Jonas Sakas, Petras Spetyla, Balys Vitkus, An-tanas Balčytis, Juozas Masilionis, dr. Austė ir dr. Mindaugas Vygantas.

Įvadą į Krupavičiaus palikimą knygai parašė kun. V. Bagda-navičius. Čia nurodoma, kodėl lei-dėjų buvo imtasi šio darbo: „Laikui bėgant, kils platesnio ir gilesnio pobūdžio klausimai apie Lietuvos nepriklausomybę, atkur-tą šio šimtmečio pirmoje pusėje. Tiems klausimams atsakyti pa-grindinė medžiaga yra vadovu-jančių taisyklais politinių grupių asmenų nusistatymas visuome-niais ir valstybiniais klausimais. Reikšmingiausia grupė tada buvo Lietuvoje krikščionys demokratai. Dėl to žinojimas šios grupės asmenų pažiūrų į visuomeninius klausimus bus labai pagėidau-jamas studijų šaltinis. Šioje gru-pėje, šalia kitų labai reikšmingų asmenų, ryškiai išsiskiria kun. Mykolas Krupavičius. Jis Lie-tuvos visuomeniniam gyvenimui yra suteikęs labai didelės di-dovavos, kai jis aktyviai daly-vavo valstybės kūrimo darbe. Kun. V. Bagdanavičius reikš-mingai pabrėžia, kad tiek Krupa-vičiaus, tiek kitų mūsų valstybės kūrėjų galvoseną ir palikimas mums yra svarbus dėl jų uni-kalios vertės. Čia atsiskleidžia jų, kaip mūsų valstybės steigėjų, vaidmuo. O „valstybinės san-tvarkos kūrimas yra nepalygina-mai kūrybingesnis ir didesnis uždavinys už jos išlaikymo pa-stangas, ar už garbingas pastan-gas į ją arginti ar ją, jau įkurtą, atstatyti“.

Straipsnigi yra suskirstyti į septynis skyrius: 1. Lietuvių tau-ta, 2. Krikščioniškoji demokra-tija, 3. Katalikų veikimas, 4. Dar-bininkas ir darbas, 5. Enciklikos *Rerum novarum* studijos, 6. Kom-unizmo problemos ir 7. Auklė-jimo problemos. Skyriuje „Lietu-vių tauta“ Krupavičius apžvelgia visas politines jėgas, ligi šiol besi-reiškiančias lietuvių tautoje, ir iš-

Prel. Mykolas Krupavičius (1885-1970) — Nepriklausomos Lie-tuvos valstybininkas, politikas ir visuomenininkas.

Nuotrauka Vytauto Maželio

pasaulinės reikšmės pasie-kimas“.

Rinkinyje sudėti straipsniai buvo Krupavičiaus parašyti arba Vokietijoje, arba jau Jungtinėse Amerikos Valstybėse. Bet juose reiškiamos tos pačios pažiūros, kurias Krupavičius skelbė Vilka-viškių kunigų seminarijoje po to, kai jis jau buvo išėjęs iš valsty-binės tarnybos, ir kuriomis jis va-dovavosi, kai jis aktyviai daly-vavo valstybės kūrimo darbe. Kun. V. Bagdanavičius reikš-mingai pabrėžia, kad tiek Krupa-vičiaus, tiek kitų mūsų valstybės kūrėjų galvoseną ir palikimas mums yra svarbus dėl jų uni-kalios vertės. Čia atsiskleidžia jų, kaip mūsų valstybės steigėjų, vaidmuo. O „valstybinės san-tvarkos kūrimas yra nepalygina-mai kūrybingesnis ir didesnis uždavinys už jos išlaikymo pa-stangas, ar už garbingas pastan-gas į ją arginti ar ją, jau įkurtą, atstatyti“.

Straipsnigi yra suskirstyti į septynis skyrius: 1. Lietuvių tau-ta, 2. Krikščioniškoji demokra-tija, 3. Katalikų veikimas, 4. Dar-bininkas ir darbas, 5. Enciklikos *Rerum novarum* studijos, 6. Kom-unizmo problemos ir 7. Auklė-jimo problemos. Skyriuje „Lietu-vių tauta“ Krupavičius apžvelgia visas politines jėgas, ligi šiol besi-reiškiančias lietuvių tautoje, ir iš-

Devintoji baltistikos konferencija birželio 14–16 d. Montrealy

Association for the Advance-ment of Baltic Studies (AABS) de-bervintoji konferencija rengiam. 1984 m. birželio mėn. 14 - 16 d. Montrealy. Ji vyks Montrealy universiteto patalpose: Pavillon 3200 Jean-Brillant, Montreal. Konferencijos tema: tiltai tarp baltų ir prancūzų pasaulio. Šios konferencijos programoje šalia anglų ir vokiečių kalbų bus var-tojama ir prancūzų kalba.

Konferencija atidarant birželio 14 d. kalbės prof. Bronius Kaslas tema: „Quelques idées françaises sur les nations baltes“. Birželio 15 d. bus pagerbtas prof. Algirdas J. Greimas iš Paryžiaus, kuris taipgi skaitys paskaitą: „Semiotique et culture“. Konfe-rencijos metu ruošiamą dabartinio plakatų meno Estijoje ir Latvijoje paroda.

Įvairių sričių lietuvių mokslininkai skaitys arti 30 paskaitų bei praves posėdžius, komentuos pranešimus. Socialinių mokslų sekcijoje kalbės: Augustinas Idzelis (Kent State), Vytautas Vardys (University of Oklahoma), Sara Ginaitė (Vilniaus universi-tetas), Leonas Sabaliūnas (Eastern Michigan). Tautosakos sekcijoje: Ada Martinkutė - Greimienė (Paryžius), Liuda Alsen (Bowling Green), Richard Vidutis (Indiana University, Bloomington), Gita O. Merkevičiūtė - Kupčinskienė (Boston). Muzikolo-gijos srityje pranešimus darys Emilija Sakadolskienė (dePaul) ir Leonardas Šimutis (Chicago State).

Istorijos sekcijoje paskaitas skaitys: Milda J. Danytė (Mont-real), Rasa Mažeikaitė (Ford-ham), Saulius Girmius (Muen-chenas), Marija G. Slavėnienė

ryškina pažiūrą į Lietuvos valsty-bę, kaip į lietuviškai kalbančių lietuvių valstybę. Tuo tarpu į Lietuvos žydus Krupavičius žiū-rėjo kaip į teisėtą lietuviško vals-tybingumo dalį ir todėl taip labai skaudžiai pergyveno nacių bar-barišką Lietuvos žydų naikinimą. „Krikščioniškoji demokratija“ paryškina Krupavičiaus prieši-nimąsi kapitalistiniams visuo-menės vadovavimui, jo aiškia demokratine laikysena, darbi-ninkų teisių gynimą ir atmetimą bet kokio asmeninio vadizmo. „Katalikų veikimas“ Krupavi-čiui, dar anksti prieš Vatikano II suvažiavimą, buvo organizuotas pasauliečių veikimas plačiu visuo-meniniu ir kultūriniu mastu. „Darbininkas ir darbas“ — tai Krupavičiui artimiausios temos. Čia jis svarsto streikų klausimą ir darbdavių pareigas darbininko atžvilgiu, studijuoja encikliką *Quadragesimo anno*, atmeta dar-bininko teisę į visą darbdavio pelną, bet taip pat teigia, kad dar-bas nėra prekė — darbininkas turi teisę gyventi kaip žmogus. Studi-juodamas encikliką *Rerum novarum*, Krupavičius pasisako, kad, pasauliečiai gali eiti savo keliu iš visuomeninės srityje, nelauk-dami kunigų vadovavimo — Ba-nyčia yra visuomeninis organiz-mas, o ne mašina. „Komunizmo problemos“ Krupavičiaus svarstomos taip, kaip jas jam iškėlė pats gyvenimas. Popiežiaus Jono XXIII encikliką *Pacem in terris* skatinančia dialoga su komunis-tais, jis nesipiktino, tačiau nu-rūdė didelis to dialogo suni-kumas. Skyrius „Auklėjimo problemos“ gal bus skaitytojui la-biausiai problematiškas — vals-tybės ir mokyklos santykius nu-šviesti Krupavičius vartoja elito ir masės sąvokas, prancūzų apšvie-tos amžiaus terminą, kelia did-vyrių kulto reikalingumą. Dabar-tinės kartos skaitytojai bent iš dalies tokiai minties strategijai esame alergiški.

Tačiau neužgintijama, kad šioj knygoj sutektų Krupavičiaus visuomeninio ir politinio veikimo pagrindai, kaip įvadą pažymi kun. V. Bagdanavičius, „bus prie-monė gilesniam pažinimui ir pasi-savinimui Lietuvos nepriklaus-o-mybės, kuri ir šiaip yra realiai įsirašiusi į lietuvių sąmonę“. Bent šiuo metu nepažįstame savo kar-tai patikėto didesnio mūsų tautos praeities turto, kaip neprikla-u-somos valstybės idėjos ir jos įvyk-dyto istorinio realizavimo, ir todėl už šią knygą turime būti giliai dėkingi.

Portrait by: Adomas Varnas

Presented by:
The Northern Indiana Arts Association

The Lithuanian Art Heritage

THE ČIURLIONIS GALLERY COLLECTION

Friday, June 1 - Thursday, July 26
8317 Calumet Ave. Munster, Indiana

Munster, Indiana, nuo 1984 m. birželio mėn. 1 iki liepos mėn. 26 d. vyks lietuvių dailininkų darbų paroda, ruošiamą The Northern Indiana Arts

Association. Parodai darbai paskolinti iš Čiurlionio galerijos, Jaunimo centre, Chicagoje, rinkinio. Plakatas — Donato Kavaliūno.